

Partenes lojalitetsplikter i P&I forsikring

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 697
Leveringsfrist: 25.11.2011

Til sammen 17 039 ord

23.11.2011

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Oppgavens tema	1
1.2	Rettskildene	3
1.2.1	Innledning	3
1.2.2	Lov og forsikringsavtalene: Foreningens regler som privat lovgivning	4
1.2.3	Rettspraksis	5
1.2.4	Voldgiftspraksis	6
1.2.5	Juridisk litteratur	7
1.2.6	Internasjonale kilder	7
1.3	Den videre fremstilling	8
<u>2</u>	<u>NÆRMERE OM P&I DEKNING OG PARTSFORHOLDET</u>	<u>9</u>
2.1	P&I dekningen	9
2.2	Kort om partsforholdet – rettslig betydning for partenes plikter?	10
2.2.1	Innledning	10
2.2.2	Forhold på sikredes side	11
2.2.3	Forhold på assurandørens side	13
2.2.4	Den gjensidige forsikringsformens natur	13
<u>3</u>	<u>PLIKTENES RETTSGRUNNLAG</u>	<u>15</u>
3.1.	Innledning	15
3.2.	Grunnlag for medlemmets opplysningsplikt	15
3.3.	Grunnlag for foreningens informasjonsplikt	16
3.3.1.	Lojalitetsplikten etter den alminnelige kontraktsrett	16
3.3.2.	Informasjonsplikt etter alminnelig forsikringsrett	19
3.3.3.	Danner dette grunnlag for informasjonsplikt for P&I assurandøren?	21

<u>4</u>	<u>DE PREKONTRAKTUELLE LOJALITETSPLIKTER</u>	<u>24</u>
4.1	Innledning	24
4.2	Pliktenes innhold	25
4.2.1	Medlemmets opplysningsplikt	25
4.2.2	Foreningens informasjonsplikt	29
4.3	Pliktenes rettslige betydning	33
4.3.1	Konsekvenser ved brudd på regel 6.1	33
4.3.2	Konsekvenser ved brudd på foreningens informasjonsplikt	35
<u>5</u>	<u>LOJALITETSPLIKTER UNDER DEN LØPENDE FORSIKRINGSAVTALE</u>	<u>39</u>
5.1	Innledning: partenes forpliktelser	39
5.2	Pliktenes innhold	40
5.2.1	Medlemmets opplysningsplikt ved fareendring	40
5.2.2	Foreningens informasjonsplikt ved tap av dekning	44
5.3	Pliktenes rettslige betydning	47
5.3.1	Konsekvenser ved brudd på regel 7.1	47
5.3.2	Konsekvenser ved brudd på foreningens informasjonsplikt ved tap av dekning	49
<u>6</u>	<u>LOJALITETSPLIKTER DERSOM FORSIKRINGSTILFELLE INNTREFFER, OG VED OPPGJØR</u>	<u>52</u>
6.1	Innledning	52
6.2	Medlemmets plikter dersom forsikringstilfelle inntreffer eller truer med å inntreffe	52
6.2.1	Medlemmets underretningsplikt	52
6.2.2	Medlemmets plikt til å begrense tap	54
6.2.3	Rettsvirkninger ved pliktbrudd	55
6.3	Plikter ved oppgjøret	57
<u>7</u>	<u>OPPSUMMERING</u>	<u>59</u>

LITTERATURLISTE	60
LISTE OVER LOVER OG FORARBEIDER	62
DOMSREGISTER	63

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema

Fremstillingens overordnede tema er partenes lojalitetsplikter i P&I forsikring. Regler om partslojalitet bygger på et gjensidig behov for å få ivaretatt sine interesser av den annen part i forsikringsforholdet. Ved fremstillingen søker jeg å belyse hvilke plikter som eksisterer for å ivareta slike partshensyn under P&I forsikringen. Emnet for oppgaven er pliktenes rettsgrunnlag, innhold og rettslige betydningen.

Driften av et skip har et betydelig skadepotensial med hensyn til skipets egenverdi, og ikke minst i forhold til sine omgivelser. P&I forsikringen er et sentralt element i forsikringsdekningen av de risikoer et skips virksomhet er utsatt for. P&I står for protection and indemnity, som direkte oversatt betyr beskyttelse og skadesløsholdelse. Enkelt sagt er P&I forsikring skipets ansvarsforsikring.¹

Forsikring er en avtale om risikooverføring fra sikrede til forsikringsgiver.² P&I forsikringen bygger på et behov fra den potensielt sikrede om økonomisk trygghet knyttet til risiko for å pådra seg ansvar overfor tredjemenn. For å oppnå en forsikringsavtale som i størst mulig grad dekker dette behovet, kan sikrede være avhengig av at assurandøren opptrer aktivt og lojalt. Sikrede har et behov for å vite i detalj hvilken dekning forsikringen gir, og hvilken risiko han selv løper ved avtalen. I mange tilfeller er det assurandøren, med sin spesialkompetanse innen skipsassurans, som best kan vurdere forholdene rundt den konkrete forsikringsavtales dekningsfelt ved de ulike stadier i forsikringsforløpet. Det kan for eksempel tenkes at den potensielt sikrede ikke har samme innsikt i risikoen ved en spesiell virksomhet som planlegges for skipet, og forsikringsdekningen av denne.

¹ Falkanger og Bull (2010) s. 525

² Se blant annet Bull (2009) s. 406

Fra P&I assurandørens perspektiv er det viktig å inneha tilstrekkelig informasjon til å kunne vurdere om man skal påta seg risikoen gjennom forsikringsavtalen, og eventuelt på hvilke vilkår dette skal skje. Det økonomiske ansvaret sikrede potensielt kan pådra seg overfor en tredjemann, er generelt stort i skipsfart. Risikoen påvirkes i stor grad av ytre, uforutsette forhold som for eksempel vær og vind. Det er imidlertid også mange subjektive faktorer på sikredes hånd som spiller inn ved risikovurderingen.

Sannsynligheten for at et forsikringstilfelle skal oppstå vil for eksempel ha nær sammenheng med forhold som skipets tilstand og virksomhetens art. Sikrede står som regel nærmest til å vite om slike forhold ved driften av skipet som er av betydning for risikovurderingen. Denne informasjonen er det naturlig nok viktig for assurandøren å besitte før vilkårene for forsikringsavtalen utarbeides og undertegnes. Det kan dreie seg om opplysninger knyttet til opplagte ting som skipets alder eller lastekapasitet, eller skjulte mangler og kompliserte konstruksjonsfeil som sikrede kjenner til. Også dersom et forsikringstilfelle inntreffer, er partene avhengig av gjensidig lojal oppreden for å begrense skaden og for å få til et riktig forsikringsoppgjør.

Lojalitetsplikten gjør seg utslag i *positivt utformede regler*. Det er imidlertid også gjennom rettspraksis og juridisk teori blitt etablert at krav til rimelig lojal oppreden i et kontraktsforhold gjelder som et alminnelig obligasjonsrettslig prinsipp.³ Dette *prinsippet* kan få betydning i de enkelte rettsrelasjoner ved løsning av konkrete tvistes spørsmål.⁴ På denne måten kan prinsippet danne grunnlag for gjeldende regler mellom partene i forsikringsforholdet. Både de konkrete regler som er utslag av lojalitetsplikten, og lojalitetsplikten som selvstendig ulovfestet prinsipp, er gjenstand for fremstillingen. *Lojalitetshensyn* kan også få betydning ved kontraktstolking. Partslojalitet som tolkningsmoment, vil imidlertid ikke bli tatt opp som selvstendig problemstilling.

En forsikringsavtale er som utgangspunkt en regulær kontrakt, noe som innebærer at den må leses i lys av alminnelige kontraktrettslige regler.⁵ Alminnelig kontraktsrett vil

³ Se Hagstrøm (2002) s. 73-76.

⁴ Jfr. Simonsen (1997) s. 158.

⁵ Bull (2008) s 119.

dermed ha betydning for tolkingen av en forsikringsavtale. Regler om lojalitetsplikt i kontraktsforhold gjør seg gjeldende på ulike kontraktsområder. Det alminnelige obligasjonsrettslige prinsippet om partslojalitet har de senere år blitt styrket i norsk rett, også på bakgrunn av læren om urimelighet i kontraktsforhold,⁶ jfr. avtalelovens § 36. Finansavtaleloven, bustadsoppføringslova og kommersiell entrepriserett er eksempler på rettsområder hvor man har regelsett der partenes lojale opptreden er fremtredende og omdiskutert. Av denne grunn vil oppgavens tema ha relevans i et bredere kontraktsrettslig perspektiv.

Oppgaven skrives i henhold til norsk rett, og hovedsakelig etter Gards regler (G). De ulike P&I klubbene har regler som i stor grad innholdsmessig er like. Oppgavens tema har derfor også relevans ut over de konkrete reglene som blir tatt opp her. Hovedvekten i fremstillingen ligger på forholdet mellom medlemmet (sikrede) og foreningen (assurandøren). Forhold til tredjeparter og medforsikrede vil ikke bli behandlet inngående, men i kapittel 2.2 vil det likevel bli gitt en redegjørelse for den rettslige betydningen av at flere er involvert i forsikringsforholdet. Fremstillingen søker så langt det er mulig å holde seg til begrepsapparatet som er angitt i Gards regel 1.

1.2 Rettskildene

1.2.1 Innledning

På P&I forsikringens område skiller rettskildene seg noe fra andre juridiske områder. Særlig gjelder dette bruken av foreningens utarbeidede standardregler og utbredt bruk av voldgift for tvisteløsning. Det er derfor grunn til å knytte noen kommentarer til hvilke rettskilder som har relevans⁷ når partenes lojalitetsplikter i P&I forsikring skal fastlegges. Jeg vil også si noe om de aktuelle kildenes generelle vekt, selv om denne i utgangspunktet må avgjøres konkret i samspill med andre rettskilder (relativ vekt).⁸

⁶ Se Hagstrøm (1994) særlig kapittel 3.

⁷ Se Eckhoff (2001) s. 22.

⁸ Se Eckhoff (2001) s. 28.

1.2.2 Lov og forsikringsavtalene: Foreningens regler som privat lovgivning⁹

Forsikringsavtaleloven (FAL) er deklarasjonslov for sjøforsikringsforhold, jfr. FAL § 1-3 andre ledd bokstav c. Dette innebærer at forsikringsavtaleloven er av mindre rettskildemessig betydning for P&I forsikring, hvor det meste er regulert i detalj gjennom avalene. Normalt vil foreningens regler inneholde eksplisitte klausuler hvor forsikringsavtalelovens regler fravikes.¹⁰ I enkelte tilfeller kan imidlertid prinsippene som FALs regler bygger på også være av betydning på P&I forsikringens område.

For å fastlegge partenes plikter i et konkret forsikringsforhold vil forsikringsavtalen med sine vilkår dermed være den primære kilde. Hvert forsikringsforhold bygger på en individuell kontrakt mellom medlemmet og foreningen, hvor foreningen som utgangspunkt står fritt til å avtale hvilke vilkår som måtte passe med det enkelte medlem.¹¹ Spesielle situasjoner kan kreve spesielt utformede vilkår. Et eksempel kan være behovet for særskilte forsikringsvilkår dersom et skip skal seile i spesielt værharde eller delvis isbelagte områder. Det kan da stilles som vilkår for forsikringsdekning at skipet skal eskorteres av isbryter.

Ved utstedelse av forsikringspolisen er imidlertid den normale prosedyre at foreningens ferdig utarbeidede standardregler inkorporeres ved henvisning i hver enkelt forsikringsavtale slik at klubbens regler blir en del av avtalen.¹² Normalordningen innebærer således at det rettslige forholdet mellom medlemmet og foreningen i stor grad bestemmes av foreningens regler. Reglene er standardiserte og tar sikte på å regulere et bredt spekter av fremtidige hendelser. Dette kan få betydning for tolkingen.

Det er generell enighet om at kontraktstolkningens mål er å fastlegge kontraktens innhold med utgangspunkt i kontraktens ordlyd og partenes berettigede forventninger etter

⁹ Jfr. Bull (1981) – hvor forfatteren blant annet bruker inkorporering av Norsk Sjøforsikringsplan i forsikringsavtaler som eksempel på hvordan avtalte standardvilkår får karakter av privat lovgivning.

¹⁰ Se for eksempel G 90.

¹¹ Jfr. for eksempel G 3.

¹² Se Williams (2008) s. 455 pkt. B.

denne – såkalt objektiv kontraktstolkning.¹³ Ved inngåelse av avtale om P&I forsikring, er begge parter profesjonelle aktører. Dette tilsier at forsikringsvilkårenes ordlyd bør tillegges desto større vekt. Det er imidlertid klart at det er foreningen som har formulert avtalevilkårene (reglene) uten at medlemmet i realiteten har store muligheter til å påvirke innholdet. Uklare og tvetydige formuleringer kan da bli tolket i foreningens disfavør, jfr. uklarhetsregelen.¹⁴ Formålsbetraktninger og hva som er etablert praksis etter reglene, vil også kunne være relevant ved tolkningen.¹⁵ Veiledningen foreningen utgir vil kunne klargjøre de ulike reglers formål, og bidra til å danne ensartet og fast praksis.

Ved fortolkningen av reglene vil også andre standardavtaler kunne ha en viss betydning. På sjøforsikringsens område er Norsk Sjøforsikringsplan ("Planen") sentral. I en uttrykket voldgiftsdom fra 1995¹⁶ ble det ansett som mer naturlig å analogisere fra Planen til P&I forsikringsens område enn fra FAL. Saken dreide seg om opplysningsplikt under P&I forsikring. Det ble ansett for mer naturlig å søke argumenter for en løsning i et regelsett som var utviklet spesifikt for samme bransje. Noe av årsaken er at reglene gjelder mellom samme type parter, nemlig skipseiere (eller disponenter) og skipsassurandører. Reglene er utformet på bakgrunn av de samme hensyn som gjør seg gjeldende mellom dem – uavhengig av om det er en P&I forsikring eller for eksempel en kaskoforsikring.

1.2.3 Rettspraksis

Jeg kan ikke se at det foreligger norsk høyesterettspraksis som direkte løser spørsmål angående partslojalitet i P&I forsikring. Dersom det finnes praksis fra de lavere instanser, bør avgjørelsene da tillegges en viss rettskildemessig vekt.¹⁷ Praksis som relaterer seg til andre skipsforsikringsformer vil ha rettskildemessig relevans, særlig dersom lojalitetsplikten avgjørelsen dreier seg om er sammenfallende med plikten som gjelder under P&I forsikringen. Det gjelder lojalitetsplikt også i andre kontraktsformer

¹³ Woxholth (2009) s. 402.

¹⁴ Woxholth (2009) s. 435 og Hov (2002) s. 158.

¹⁵ Se G 1 for legaldefinisjoner, jfr. Woxholth (2009) s. 435 og Hov (2002) s. 158.

¹⁶ Se Bull (2008) s. 95 for omtale av dommen.

¹⁷ Jfr. Echhoff (2001) s. 162.

enn ved skipsforsikring, og rettspraksis angående andre rettsforhold kan derfor ha relevans også for spørsmål om lojalitetsplikter under P&I forsikring.

1.2.4 Voldgiftspraksis

Normalt vil foreningens regler inneholde en voldgiftsklausul. Etter Gards regel 91 nr. 1 fremgår det at ”med mindre annet er avtalt skal tvister mellom Foreningen og et Medlem eller et tidligere Medlem, eller enhver annen person, og som utspringer av forsikringsavtalen eller disse Forsikringsvilkår, avgjøres ved voldgift.” Dersom en konflikt skal løses ved ordinær rettergang, krever det altså særskilt enighet mellom partene. Etter denne regelen er altså konfliktløsning ved voldgift normalordningen – og derfor praktisk viktig på P&I forsikringens område. Spørsmålet er om voldgiftspraksis har rettskildemessig relevans og kan tillegges vekt ut over den konkrete sak.

Brekkehus¹⁸ påpeker ulike motiver for å velge voldgift som konfliktløsningsorgan. I tillegg til raskhet og et ønske om at spisskompetente dommere skal avgjøre konflikten, er et viktig poeng at en voldgiftsavgjørelse er utelukket fra offentlighet dersom ikke begge parter samtykker i at den kan offentliggjøres.

Av naturlige årsaker, er det vanskelig å anvende en upublisert voldgiftsdom som rettskilde. Den allmennkjente voldgiftspraksis er det imidlertid mye som taler for å regne som relevant, og tillegges vekt. Momenter som taler for dette, er at saken har blitt grundig belyst gjennom saksgangen, og at den gjerne blir avgjort av særlig spisskompetente voldgiftsdommere. Når voldgift er den primære veien for å løse konflikter, er det antagelig desto større grunn til å vektlegge voldgiftspraksis som rettskilde.¹⁹

¹⁸ Brækhus (1990).

¹⁹ Brækhus (1990) s. 459 flg.

1.2.5 Juridisk litteratur

Mye av litteraturen som direkte relaterer seg til spørsmål angående P&I forsikring utgis av klubbene selv.²⁰ Klubbene er part i forsikringsforholdet, og har derfor egeninteresser knyttet til pliktens rettslige innhold og virkninger. Dette taler for å anvende litteraturen med forsiktighet. På den annen side er grunn til å tro at veiledningen som denne litteraturen gir, i stor grad blir benyttet av partene. Litteraturen kan dermed danne uttrykk for fast bransjepraksis som kan tillegges en viss rettskildemessig vekt. Ellers vil juridisk litteratur som tar for seg generell kontraktsrett og forsikringsrett ha relevans for spørsmålet om partslojalitet.

1.2.6 Internasjonale kilder

Sjøforsikring er en internasjonal bransje, og internasjonale rettskilder bør derfor ha en viss relevans *som veiledning* for løsningen av rettsspørsmål etter norsk rett. Lojalitetspliktene gjelder også etter andre nasjoners rett, og derfor kan for eksempel utenlandsk litteratur eller rettspraksis gi en viss veiledning for pliktens innhold når de skal fastlegges etter norsk rett. Særlig dersom et spørsmål angående pliktene ikke er løst etter norsk rettspraksis, men etter for eksempel engelsk, kan det være hensiktsmessig å se hen til løsningen etter den engelske praksisen ved avgjørelsen.

UNIDROIT Principles er regler som angir anbefalte kontraktrettslige løsninger på bakgrunn av alminnelig internasjonal kontraktsrett. Prinsippene er imidlertid ikke folkerettslig bindende. Etter norsk juridisk litteratur,²¹ har regelsettet likevel en viss relevans i norsk rett. Særlig gjelder dette for kontrakter som er av internasjonal karakter, og ved rettsspørsmål hvor løsningen etter norsk rett er usikker.²²

²⁰ Se for eksempel “*Gard Handbook on P&I insurance*” og “*Gard Guidance to Statutes and Rules*”.

²¹ Særlig Hagstrøm (2002) s. 61 flg.

²² Hagstrøm (2002) s. 63.

1.3 Den videre fremstilling

Fremstillingen er inndelt etter partenes lojalitetsplikter på ulike stadier i forsikringsforholdet. En slik kronologisk inndeling illustrerer kontraktsforløpet, og skaper ryddighet ettersom pliktene endrer karakter og innhold på de ulike stadier. I kapittel 3 drøfter jeg imidlertid spørsmålet om fra hvilket *rettsgrunnlag* lojalitetspliktene kan utledes. Dette kapitlet gjelder alle stadier.

I kapittel 4, 5 og 6 tar jeg for meg pliktens nærmere innhold og rettslige betydning. Kapittel 4 handler om partenes lojalitetsplikter forut for inngåelse av forsikringsavtale. I kapittel 5 tar jeg for meg pliktene under den løpende forsikringsavtalen. Kapittel 6 handler om pliktene som gjelder dersom medlemmet er i ferd med å pådra seg et ansvar, og krav på forsikringsoppgjør blir aktuelt. Før dette, kommer kapittel 2 hvor jeg søker å redegjøre for noen utgangspunkter angående dekningen under P&I forsikringen, og den rettslige betydningen for partenes plikter av at flere personer involveres i forsikringsforholdet. Helt til slutt kommer en sammenfatning i kapittel 7.

2 Nærmere om P&I dekning og partsforholdet

2.1 P&I dekningen

P&I forsikring er først og fremst et skips ansvarsforsikring. Utgangspunktet for dekningen av Gards medlemmer fremgår av G 2.4 bokstav a:

”Et Medlem er kun dekket for ansvar, tap, omkostninger og utgifter som er påført ham i direkte forbindelse med driften av eller, i tilfelle Rettsverndekning, ervervelse eller disponering av Skipet”.

Denne regelen danner utgangspunkt for viktige prinsipper for P&I forsikringen. For det første kan utledes av regelen at en forsikringsavtale knytter seg til ett enkelt forsikret skip.

For det andre må det fremholdes at med begrepet ”ansvar” menes rettslig ansvar.²³ Etter regelen må det altså foreligge et underliggende rettskrav mot sikrede for at han skal kunne kreve dekning etter forsikringsavtalen. Rettskravet kan være bygget på for eksempel erstatningskrav i- eller utenfor kontrakt.

I motsetning til annen sjøforsikring som tradisjonelt er gir ”all risks”- dekning,²⁴ er P&I forsikring er en såkalt ”named perils-forsikring”. Dette innebærer at dekningen eksplisitt må være angitt i forsikringsvilkårene for at medlemmet skal kunne kreve oppgjør.²⁵ Sentralt står forsikringsdekning knyttet til for eksempel sammenstøt,²⁶

²³ Williams (2008) s. 71.

²⁴ Jfr. Bull (2008) s. 211, jfr. De norske vareforsikringsvilkårene (VTV) 1995/2004 § 3 og Planen § 2-8.

²⁵ Jfr. Bull (2008) s. 210, jfr. G 2.1 og 2.2.

²⁶ Se G 36 og 37.

personskader,²⁷ miljøansvar²⁸ og ansvar i tilknytning til lasteskader.²⁹ Typisk vil dekning etter disse reglene dreie seg om erstatningsansvar for medlemmet overfor en tredjepart utenfor kontraktsforhold (deliktsansvar). Når det gjelder ”tap, omkostninger og utgifter”, trenger det ikke å dreie seg om kostnader knyttet til ansvar overfor en tredjepart. Det kan for eksempel dreie seg om utgifter til diversjon eller vrakfjerning.³⁰

Forsikringen tegnes som utgangspunkt uten forsikringssum, noe som innebærer at kravene kan bli tilnærmet ubegrenset store. Det er imidlertid det rettslige kravet medlemmet har mot seg som kan kreves dekket under forsikringen. Foreningen kan således påberope seg samme ansvarsbegrensninger som medlemmet.³¹ Selv med denne muligheten, kan kravene mot foreningen komme opp i betydelige størrelser.

2.2 Kort om partsforholdet – rettslig betydning for partenes plikter?

2.2.1 Innledning

Fremstillingens tema dreier seg om rettsforholdet mellom partene. I praksis foreligger det imidlertid ofte omstendigheter som kan medføre at partsforholdet under P&I forsikringen blir komplisert. Spørsmålet som her skal belyses er om betydningen av at flere parter er involvert i forsikringsforholdet bare er av praktisk karakter, eller om det også har noen rettslig betydning.

Utgangspunktet for partsforholdet i en avtale om P&I forsikring er likevel ukomplisert.³² På den ene siden er den som løper en økonomisk risiko knyttet til driften av et skip, og søker å eliminere denne risikoen gjennom forsikring. Denne part blir medlem i P&I foreningen ved inntegning, og får da posisjon som ”sikrede”. På den

²⁷ For eksempel G 27, 28, 29 og 30.

²⁸ Se G 38.

²⁹ Se G 34.

³⁰ Williams (2008) s. 72, jfr. G 40.

³¹ Se også G 51.

³² Bull (2008) s. 92 flg.

annen side har vi foreningen som er assurandør og forsikringsgiver. Problemstillingene som tas opp i fremstillingen kan imidlertid ha betydning for flere involverte, og jeg finner det således naturlig å beskrive dette oversiktsmessig for å få frem et mer helhetlig bilde av forsikringsforholdet.

2.2.2 Forhold på sikredes side

Etter den alminnelige kontraktsrett er det klart at man ikke bare er ansvarlig for egne handlinger, men også for sine medhjelperes handlinger. Etter det *alminnelige kontraktsmedhjelperansvar*, er det sentrale poenget at kontraktspartens forpliktelser forblir uendret selv om det benyttes medhjelpere ved oppfyllelsen.³³ Dette danner også utgangspunkt for avtale om P&I forsikring.

Inngåelse av forsikringsavtaler om P&I forsikring skjer i økende grad ved at sikrede engasjerer forsikringsmegler som ekstern forsikringstaker.³⁴ Identifikasjonsspørsmål mellom megler og sikrede kan lett komme på spissen. Disse spørsmålene er ikke gjenstand for inngående behandling i denne fremstillingen. For sammenhengens skyld må det likevel presiseres at dersom medlemmet bruker megler ved inngåelsen av forsikringsavtalen, må de samme lojalitetsplikter også overholdes av megler. Gards regel 6 om ”medlemmets opplysningsplikt”, forutsetter full identifikasjon mellom medlemmet og dets medhjelpere.³⁵ Uten denne regelen ville nok det samme gjelde etter det ulovfestede kontraktsmedhjelperansvaret. Dersom megler misligholder medlemmets plikter overfor assurandøren, kan således beføyelser gjøres gjeldende mot medlemmet selv. Dermed har forholdet ingen rettslig betydning for lojalitetspliktenes innhold.

Like viktig er det at utgangspunktet etter norsk rett er at megler også kan bli stilt uavhengig til ansvar for sine handlinger som han foretar på vegne av sin oppdragsgiver etter det *alminnelige uaktsomhetsansvaret*. Denne problemstillingen har ofte kommet på spissen i forbindelse med eiendomsmeglers ansvar.³⁶ Medlemmet eller foreningen kan etter dette gjøre krav gjeldende mot forsikringsmegler dersom vilkår for erstatning foreligger.

³³ Jfr. Hagstrøm (2002) s. 469 flg.

³⁴ Gold (2002) s. 125.

³⁵ Williams (2008) s. 91.

³⁶ Se for eksempel Rosén, Torsteinsen (2005) s. 286 flg.

I veiledningen til Gards regler slås det fast at det alminnelige kontraktsmedhjelperansvar gjelder på P&I forsikringens område.³⁷ Det fremgår også mer spesifikt at medlemmet svarer for brudd på opplysningsplikt begått av ansatte i medlemmets organisasjon eller uavhengige som har fått delegert viktige funksjoner ved driften av skipet.³⁸ Medlemmet hefter altså for eksempelvis egne ansattes- og eventuelt eksterne managers brudd på opplysningsplikt.

Dette kan eksemplifiseres ved saksforholdet fra en engelsk rettsavgjørelse fra 1867 ("Proudfoot v. Montefiore").³⁹ Retten konstaterte brudd på lojalitetsplikten som påligger eieren av skipet etter at en agent ikke hadde informert assurandøren om at skipet hadde sunket før undertegning av forsikringsavtalen. Sikrede kunne ikke kreve oppgjør ettersom han måtte være ansvarlig for sin agents handlinger.

Et annet forhold som bør tas i betraktning, er at det ikke er gitt at det kun er *en* sikret under forsikringsavtalen. Det kan være en videre krets av personer som har interesser knyttet til det forsikrede skipet. Et skip kan ha flere deleiere, noe som medfører et såkalt "joint membership" i foreningen.⁴⁰ Panthavere er også praktisk viktig. Hvor vidt en slik eventuell *medforsikret* har rett til dekning ved et forsikringstilfelle, beror på den konkrete forsikringsavtale. I Gards regel 1 defineres begrepet "medlem". Det fremgår at "... hvor det er forenelig med bestemmelsens innhold skal uttrykket "Medlem" i disse Forsikringsvilkår også omfatte Medforsikret og en Tilknyttet Person". Gards regler åpner altså for dekning av slike medforsikrede interesser. Hvem som har status som sikret i forsikringsforholdet, vil imidlertid etter mitt skjønn ikke i seg selv ha noen rettslig betydning for å avgjøre innholdet av partenes plikter.

³⁷ Jfr. Williams (2008) s. 90-91.

³⁸ Ibid.

³⁹ Proudfoot v Montefiore (1867), jfr. Gold s. 129.

⁴⁰ Se Gold (2002) s. 100 og s. 144.

2.2.3 Forhold på assurandørens side

Forhold på assurandørens side kan i stor grad virke kompliserende for partsforholdet under forsikringsavtalen. Dersom et forsikringselskap ikke ønsker å påta seg hele risikoen som søkes forsikret, kan den deles mellom flere selskaper ved såkalt koassuransse.⁴¹ I P&I forsikring vil klubben imidlertid normalt forsikre hele risikoen knyttet til skipet på sine vilkår, og deretter *reassurere* de deler av risikoen som anses nødvendig.⁴² Det kan også foreligge *plikt* for assurandøren til å søke beskyttelse gjennom reassuransse etter forsikringsavtalen. En slik forpliktelse vil naturlig nok ha en rettslig betydning.

De tretten store P&I klubbene har tilrettelagt for reassuransse gjennom The Internasjonale Group og den såkalte "Pooling Agreement". Denne avtalen danner blant annet grunnlag klubbenes felles kjøp av reassuransse i det ordinære forsikringsmarkedet.⁴³

Det er et viktig poeng at foreningen har status som et selvstendig uavhengig rettssubjekt, selv om den i flere relasjoner er nært knyttet sine medlemmer, jfr.

forsikringsvirksomhetslovens fjerde kapittel og aksjeloven § 1-1 annet ledd.⁴⁴ Dette medfører at foreningen er selvstyrt etter de skranker som er satt i dens egne statutter.

2.2.4 Den gjensidige forsikringsformens natur

Etter Gards statutter artikkel 3 er hensikten med foreningen å forsikre ansvar, tap, kostnader og utgifter som oppstår for medlemmet *på gjensidig grunnlag*. Dette skaper en særegen dimensjon under P&I forsikringen. For det første ligger det i dette at forsikringen ikke skal gi profitt til selskapet eller eventuelle eiere, i motsetning til hva som er tilfelle i andre kommersielle forsikringsformer. Premievolumet skal således som utgangspunkt tilsvare utgifter til dekning av medlemmenes krav, kostnader til reassuransse og kostnader til driften av klubben.⁴⁵ Videre er det klart at medlemmene har

⁴¹ Se Bull (2008) s. 91.

⁴² Gold (2002) s. 126.

⁴³ Gold (2002) s. 107 og Falkanger og Bull (2010) s. 524.

⁴⁴ Se Gold (2002) s. 98.

⁴⁵ Se Williams (2008) s. 11.

innflytelse i foreningen gjennom regler som gir dem rett på medbestemmelse.⁴⁶ Reglene har klare demokratiske trekk, og legger opp til at representanter fra medlemmene skal velges inn i foreningens organer.

Foreningen er til for medlemmenes fordel, og denne situasjonen med medbestemmelse i en slik forsikringsforening med nullprofitt, kan tenkes medfører visse konsekvenser i form av forventninger hos medlemmet. Man kan tenke seg at det enkelte medlemmet generelt forventer mer samarbeid fra assurandøren, og større grad av lojalitet og smidighet fra assurandørens side på de ulike stadier av forsikringsforholdet. For eksempel kan det oppstå forventninger for medlemmet om et enklere forsikringsoppgjør enn hva som er tilfelle under ulike former for kommersiell forsikring. Til en viss grad finnes det regler i P&I forsikring som gir rom for smidighet og skjønnsutøvelse, se særlig G 2 nr. 5 som berettiger foreningen til å betale erstatning som ”ikke er dekket under disse Forsikringsvilkår” etter foreningens eget skjønn.

Når det gjelder den rettslige betydningen av dette, er det viktig å presisere at det i motsetning til hensynet til det enkelte medlem, også eksisterer et klart *hensyn til fellesskapet* i foreningen. Medlemmene finansierer foreningen ved premieinnbetalinger, noe som medfører et behov for klart tilskårede juridiske regler som er innholdsmessig like for alle medlemmer i alle sammenliknbare situasjoner. Et medlems dekningskravs holdbarhet må av foreningen bli vurdert likt og uavhengig etter forsikringsavtalens vilkår. Dette skjer antagelig på noenlunde samme måte som i andre former for forsikring, men her antageligvis i stor grad fordi hensynet til fellesskapet mellom medlemmene innad i foreningen fordrer det. Bakenforliggende begrunnelser for pliktene kan altså være av ulik art sett i sammenheng med andre forsikringsformer. Den rettslige betydningen av dette er etter mitt skjønn imidlertid ikke fremtredende når det kommer til fastleggelse av partenes plikter og rettigheter i forsikringsforholdet.

⁴⁶ Gards statutter kapittel 2 om styring av klubben.

3 Pliktenes rettsgrunnlag

3.1. Innledning

Hvilke konkrete plikter den alminnelige lojalitetsplikt gjør seg utslag i kan variere mellom ulike kontraktsområder. I P&I forsikring er kjernen i lojalitetspliktene knyttet til *opplysning og informasjon*. Problemstillingen under kapitlet her er fra hvilket rettslig grunnlag man kan utlede opplysnings- og informasjonsplikt.

Forut for inngåelsen av forsikringsavtalen og under dens løp, ligger det plikt til å opplyse om omstendigheter som er av betydning for den forsikrede risiko på medlemmet. Det sentrale for foreningen er spørsmålet om-, og i hvilken grad, det gjelder informasjonsplikt tilknyttet forsikringens dekningsfelt. Ved et eventuelt forsikringstilfelle, oppstår imidlertid andre plikter. Plikt til underretning og tapsbegrensning er det da som er det sentrale. Slike plikter er gjenstand for behandling i fremstillingens kapittel 6.

Pliktenes grunnlag er tilsvarende for stadiet forut for kontraktinngåelse og under forsikringsforløpet. Jeg finner det derfor naturlig å behandle rettsgrunnlagene i sammenheng.

3.2. Grunnlag for medlemmets opplysningsplikt

Det rettslige grunnlaget for medlemmets prekontraktuelle opplysningsplikt fremgår eksplisitt i av foreningens regler, jfr. Gards regel 6.1:

”Medlemmet skal før inngåelse av forsikringsavtalen gi Foreningen fullstendige opplysninger om alle omstendigheter som det er av betydning for Foreningen å

kjenne til når det skal avgjøres om, og på hvilke betingelser, inntegning skal aksepteres.”

Grunnlag for opplysningsplikt ved risikoendringer under forsikringens løp fremgår av G 7.1:

”Dersom det etter avtalens inngåelse oppstår omstendigheter som medfører en fareendring, skal Medlemmet underrette Foreningen om slike omstendigheter uten ugrunnet opphold.”

Medlemmets opplysningsplikt bygger således på et rent avtalerettslig grunnlag. Plikten er dessuten ansett for å være et fundamentalt prinsipp i forsikringsretten generelt og sjøforsikringsretten spesielt.⁴⁷

3.3. Grunnlag for foreningens informasjonsplikt

Det å undersøke hvorvidt det er grunnlag for å oppstille en lojalitetsplikt i form av en informasjonsplikt om forsikringens dekningsfelt for foreningen, er mer krevende. Forsikringsavtalen bygger på standardvilkår satt av foreningen, og en slik informasjonsplikt er ikke inntatt i vilkårene. Spørsmålet blir da hvorvidt det kan oppstilles grunnlag for en plikt for foreningen til å bidra med informasjon selv om den ikke direkte er angitt i avtalen. For å ta stilling til dette, ser jeg hen til den alminnelige kontraktsrett og forsikringsrett.

3.3.1. Lojalitetsplikten etter den alminnelige kontraktsrett

Utgangspunktet etter norsk rett er at partene har en generell plikt til å opptre lojalt overfor hverandre i kontraktsforhold. Dette legges til grunn i rettspraksis med støtte i

⁴⁷ Jfr. Gold (2002) s. 127.

enstemmig juridisk teori.⁴⁸ I følge Woxholt kan den alminnelige lojalitetsplikten nettopp medføre plikt til å bidra med informasjon og opplysninger.⁴⁹ Hvorvidt lojalitetsplikten har selvstendig praktisk betydning ved siden av avtalelovens regler, vil jeg ikke drøfte nærmere her.⁵⁰

Den alminnelige lojalitetsplikt i kontraktsforhold har vært drøftet av Høyesterett ved en rekke avgjørelser. Saken inntatt i Rt. 1995 s. 1460 ("Hughom"), viser hvordan plikt til lojal opptreden må legges til grunn som et ulovfestet prinsipp i kontraktsforhold. Saken dreide seg om ugyldighetsspørsmål knyttet til salg av aksjer i et energiselskap. Spørsmålet var hvorvidt avtalen var bindende ettersom det ved salget ikke hadde blitt opplyst om omstendigheter rundt patentrettigheter til et nyutviklet borekonsept for oljeutvinning. Etter en konkret vurdering kom Høyesterett til at selgeren av aksjene måtte forstå at informasjonen var "av vesentlig betydning" for kjøper, og at det var å anse som et brudd på lojalitetsplikten å ikke sørge for at kjøper fikk tilstrekkelig informasjon om forholdet. Det ble bemerket at avgjørelsen av spørsmålet om det foreligger illojal opptreden "i stor grad avhenger av det samlede saksforløp frem til inngåelsen" av avtalen. Avgjørelsen ble avsagt under disens 4-1.

Rettsavgjørelsene inntatt i Rt. 1984 s. 28 (Troms Sparebank) og Rt. 1994 s. 833, er andre eksempler på at Høyesterett har anvendt en slik lojalitetsnorm. I sistnevnte avgjørelse ble lojalitetsplikten ikke anvendt på selvstendig grunnlag, men som et ledd i rimelighetsvurderingen etter avtalelovens § 36. I saken ble krav på restitusjon av aksjeoverføringer som var foretatt som ledd i omstrukturering og refinansiering av en rederigruppe, etter en konkret vurdering ikke tatt til følge i Høyesterett. For analysen her, er det uttalelsene knyttet til lojalitetsplikten som er av interesse: Det ble påpekt at etter de konkrete forhold vil "lojalitetshensyn (...) inngå i den vurdering som skal foretas etter avtaleloven § 36". Særlig var det av betydning for lojalitetsvurderingen at

⁴⁸ Woxholth (2009) s. 324, Hov (2002) s. 272, Krüger (1989) s. 392, Simonsen (1997) s. 157 flg. med litteraturhenvisninger.

⁴⁹ Woxholth (2009) s. 324.

⁵⁰ Se Woxholth (2009) s. 326 for denne problemstillingen.

partene hadde samarbeidet i lengre tid, og saksøkte hadde vide fullmakter. Dette talte for en skjerpet plikt til lojal opptreden.

Høyesterett formulerte den ulovfestede lojalitetsregel allerede ved avgjørelsen inntatt i Rt. 1988 s. 1078 som et ”krav til aktsom og lojal opptreden”. Det ble fastslått at plikten ikke bare gjelder ved inngåelsen av avtalen, men ”så lenge forpliktelsen består”.⁵¹ Saken dreide seg om informasjonsplikt i et kausjonsforhold ved en låneavtale tilknyttet et skip. Det er formuleringen av lojalitetsregelen som er det sentrale i denne sammenheng.

Under dette avsnittet er det interessante ved rettsavgjørelsene først og fremst at Høyesterett bygger sitt resultat på en alminnelig ulovfestet lojalitetsplikt i kommersielle kontraktsforhold. Det kan etter nevnte domspraksis og juridisk litteratur ikke være tvil om at det gjelder en lojalitetsplikt etter alminnelig norsk kontraktsrett.

Når det gjelder innholdet av lojalitetsplikten, kan tvilstilfeller imidlertid oppstå der en handling ikke kan anses som lojal, men heller ikke som direkte illojal. I et kontraktsforhold, som i et forsikringsforhold, har kontraktspartene valgt for hvordan man vil oppfylle sine forpliktelser. Partslojalitet innebærer et krav om at partene skal ivareta hverandres interesser.⁵² Det kan imidlertid forekomme handlinger hvor handlingsalternativet er mer heldig for kontraktsmotparten, uten at det kan innebære et kontraktsbrudd. Selv om regelen formuleres som en *lojalitetsplikt*, må det være *de illojale handlinger* regelen tar sikte på å ramme.⁵³ Lojalitetsplikten kan således sies å danne grunnlag for *et forbud mot illojale handlinger i et kontraktsforhold*.

UNIDROIT gir en viss veiledning for hva som gjelder etter *internasjonal* kontraktsrett. Selv om regelsettet ikke er folkerettslig bindende, danner det uttrykk for alminnelig internasjonal obligasjonsrett.⁵⁴ Etter generalklausulen i artikkel 1.7 går det frem at

⁵¹ På side 1084.

⁵² Jfr. Woxholth (2009) s. 324.

⁵³ Se Rt. 1995 s. 1460 på side 1473 hvor det drøftes om en handling var ”uttrykk for illojalitet”.

⁵⁴ Jfr. Hagstrøm (2002) s. 31 og s. 61 flg.

partene “must act in accordance with good faith and fair dealing in international trade”, og videre etter annet punkt, at partene ” may not exclude or limit this duty.” Etter dette, ser den kontraktsrettslige lojalitetsplikt også ut til å gjelde i alminnelig internasjonal kontraktsrett.

3.3.2. Informasjonsplikt etter alminnelig forsikringsrett

Utenfor P&I forsikringens område gjelder Forsikringsavtaleloven (FAL) med de øvrige unntak som følger av § 1-3 annet ledd. Etter lovens del A, som gjelder skadeforsikring, inneholder FAL § 2-1 en regel som pålegger selskapet (forsikringsgiveren) ”i nødvendig utstrekning å legge forholdene til rette for at forsikringstakeren kan vurdere forsikringstilbudet”. I dette ligger det blant annet at selskapet skal informere om ”vesentlige begrensninger i deknningen i forhold til det forsikringstakeren med rimelighet kan vente dekket”.

Regelen inneholder flere rettslige standarder, og gir i seg selv liten veiledning om regelens konkrete innhold. Det nærmere innhold kan søkes klarlagt ved å se hen til utdypende bemerkninger i forarbeidende og rettspraksis. Ot.prop nr. 49 (1988-1989) fastslår at det etter FAL § 2-1 er ”viktig at forsikringstakeren får mulighet til å vurdere andre forsikringsformer”, og eventuelt tilleggsforsikringer.⁵⁵ Ved vurderingen av hva som omfattes av informasjonsplikten knyttet til ”vesentlige begrensninger i deknningen”, fremholdes det at utgangspunktet må være hva ”en gjennomsnittsforbruker må forvente dekket”. FAL pålegger altså assurandøren en informasjonsplikt som skal ta sikte på å avklare dekningsbehovet, og gi forsikringstakeren mulighet til å velge en forsikring som i størst mulig grad passer overens med dette. Etter forsikringsavtaleloven med forarbeider, pålegges således assurandøren en aktiv plikt til å bidra med informasjon til forsikringstakeren.

I dommen inntatt i Rt. 2003 s. 1524 (Yrkesskade) var innholdet og rekkevidden av regelen i FAL § 2-1 gjenstand for drøftelse av Høyesterett. En bedrift hadde tegnet en forsikring som ikke ga dekning for yrkesskader. Retten kom til at det forelå brudd på

⁵⁵ Ot.prop nr. 49 (1988-1989) s. 40.

regelen i FAL § 2-1 ettersom assurandøren ikke hadde oppfylt en ”klar plikt til å ta opp spørsmålet om yrkesskadeforsikring”. Det ble påpekt at omfanget av informasjonsplikten etter § 2-1 må bero på de konkrete forhold, herunder ”hvilket behov bedriften gir til kjenne, partenes ulike posisjon og profesjonalitet, deres innsikt i forsikringsforhold mv.” Dette måtte i følge Høyesterett gjelde selv om det følger av forarbeidene at assurandøren ikke har noen plikt til å sette seg inn i bedriftens totale situasjon ved spørsmål om skadeforsikring.⁵⁶

Dommen viser at forsikringsgiveren har en aktiv informasjonsplikt etter FAL § 2-1 slik som forarbeidene forutsetter. Pliktens innhold må avgjøres konkret i det enkelte forsikringsforhold. Uttalelsen om at ”det forligger en klar plikt til å ta opp spørsmålet om yrkesskadeforsikring”, viser etter mitt skjønn at forsikringsgivers plikt tolkes relativt strengt. Det foreligger en del underrettspraksis som stadfester denne rettstilstanden. Særlig har spørsmålet om brudd på informasjonsplikten kommet på spissen i forbindelse med behovet for tilleggsdekning i ulike sammenhenger.⁵⁷

Når det gjelder sjøforsikringsretten bortsett fra P&I forsikring, er det naturlig å se hen til Norsk Sjøforsikringsplan (NSPL/Planen). I motsetning til hva som gjelder etter FAL, ser ikke dette regelsettet ut til å pålegge assurandøren noen form for informasjonsplikt forut for kontraktsinngåelsen etter sine eksplisitte bestemmelser.

Til tross for at verken Gards forsikringsvilkår eller Planen inneholder noen eksplisitt bestemmelse som pålegger assurandøren informasjonsplikt, er det klart at også på sjøforsikringens område gjelder et *grunnleggende prinsipp* om lojalitet. I litteraturen formuleres dette som prinsippet om ”utmost good faith”.⁵⁸ For å illustrere prinsippets bredde også etter andre lands rettsystemer, kan det vises til den Engelske Marine Insurance Act,⁵⁹ hvor prinsippet er beskrevet slik:

⁵⁶ Jfr. NOU 1987:24 på side 51.

⁵⁷ Se eks RG 2003 s. 1016 og RG 1994 s. 171.

⁵⁸ Se Hazelwood and Semark (2010) s. 34, Gold (2002) s. 127 og Wilhelmsen (2000).

⁵⁹ MIA section 17.

“A contract of marine insurance is a contract based upon the utmost good faith, and if the utmost good faith be not observed by either party, the contract may be avoided by either party”

Hovedtyngden av drøftelsene om prinsippet om ”good faith” i litteraturen retter seg mot *sikredes* opplysningsplikt, jfr. Planens § 3-1 og G 6. ”Good faith” gjelder imidlertid for begge parter i forsikringsforholdet. Wilhelmsen fremholder at prinsippet ”is mutual and thus also apply to the insurer”.⁶⁰ Dette innebærer at det må kunne utledes en lojalitetsplikt som påligger assurandøren fra læren om det alminnelige prinsippet om ”good faith”. Spørsmålet er hvor langt plikten strekker seg.

3.3.3. Danner dette grunnlag for informasjonsplikt for P&I assurandøren?

P&I foreningens regler vedtas ved avtale mellom partene, og inneholder etter sin ordlyd ingen plikt for assurandøren tilsvarende den som følger av FAL § 2-1. Dette er et moment som danner utgangspunkt for vurderingen. Likevel kan det ikke utelukkes at det kan eksistere en uskrevet informasjonsplikt som påligger foreningen.

Det må videre være et poeng at Planen heller ikke inneholder noen regel om informasjonsplikt for assurandøren. Planen er et regelsett som brukes hyppig i andre former for skipsassurans, typisk ved kasko-, krigs- og tidstapsforsikring.⁶¹ Det påligger altså heller ikke en eksplisitt informasjonsplikt for assurandøren etter de norske standardreglene for annen skipsassurans.

Et ytterligere moment i forlengelsen av dette, er at forsikringsavtalelovens regler, som selv inneholder regler som pålegger assurandøren informasjonsplikt forut for avtaleinngåelsen, kan fravikes i sjøforsikringsforhold. Reglene er deklarasjonelle når det gjelder visse former for forsikring knyttet kommersiell næring, og har delvis preg av å være verneregler for forbrukere. Også forarbeidene bærer preg av at loven er tilkommet

⁶⁰ Se Wilhelmsen (2000) side 370-371.

⁶¹ Jfr. henholdsvis Planens annen del, tredje del kap. 15 og tredje del kap. 16.

for vern av forbrukere, og ikke først og fremst er myntet på forsikring i det kommersielle næringslivet.⁶² Av Ot prop. 49 (1988-1989)⁶³ går det frem at det er ”en gjennomsnittsforbruker” som er utgangspunktet for vurderingen av innholdet av informasjonspliktsregelen etter FAL § 2-1. Sjøforsikring generelt, og P&I forsikring spesielt, gjelder en utelukkende kommersiell bransje. Dette taler for at det bør utvises forsiktighet med å anvende forsikringsavtalelovens forbrukerrettslige regler analogisk på P&I forsikringens område.

Mot disse momenter må det påpekes at det eksisterer et bærende prinsipp som klart stiller krav til generell lojalitet i et kontraktsforhold. Dette gjelder også for skipsforsikring. Denne generelle plikten må medføre spesifikke plikter i ulike konkrete sammenhenger. Plikt til å gi opplysninger og informasjon, som er tema for dette kapitlet, kan være et eksempel på slike konkrete plikter. For eksempel må det kunne anføres at det foreligger plikt for assurandøren til å informere om et forhold som han åpenbart forstår at den potensielt sikrede ikke har innsikt i. Dersom P&I assurandøren i et slikt tilfelle ikke informerer sin medkontrahent, må det kunne anføres at det vil innebære illojal opptreden, og dermed brudd på lojalitetsplikten med grunnlag i den alminnelige kontraktsrett og forsikringsrett.

Videre kan *balansen* mellom partene i forsikringsforholdet være et moment som taler for en styrket informasjonsplikt for foreningen. Opplysningsplikten etter G 6, pålegger den potensielt sikrede en relativ streng plikt til å ”gi fullstendige opplysninger om alle omstendigheter”. Det er imidlertid klart at også medlemmet kan ha behov for opplysninger og informasjon fra sin kontraktsmotpart. Balansen, eller styrkeforholdet, mellom medlemmet og foreningen kan dermed tale for at foreningen pålegges en plikt til å bidra med informasjon under visse omstendigheter.

Standardreglene for P&I forsikringen pålegger heller ikke foreningen noen plikt til å informere medlemmet om tap av dekning eller behov for tilleggsdekning *under*

⁶² Se Ot. Prop nr 49 (1988-1989), eksempelvis side 38 hvor det vises til Forbrukerombudet, Forbrukerrådet, og Forbrukernes Forsikringskontor som høringsinstanser.

⁶³ Proposisjonens s. 40.

forsikringsløpet. Den generelle ulovfestede plikt til lojalitet i kontrakts- og forsikringsforhold, er ikke begrenset til å gjelde kun ved forsikringsavtalens inngåelse.⁶⁴ Det er generelt antatt i juridisk teori at den alminnelige kontraktsrettlige lojalitetsplikt gjelder gjennom hele kontraktsløpet.⁶⁵ På sjøforsikringens område er dette også tilfellet. Wilhelmsen formulerer det på følgende måte: ”*The duty of good faith (...) may to some extent continue after the contract has been concluded. The starting point is that this holds both for the assured and the insurer.*”⁶⁶ Prinsippet om ”utmost good faith” er altså ikke begrenset til kontraktsinngåelsen, og kan således anses som en plikt som gjelder mellom partene også under forsikringens løp.

Etter dette må det konkluderes med at det foreligger grunnlag for å oppstille en informasjonsplikt for foreningen både før og etter avtale om forsikring foreligger. Drøftelsen over indikerer imidlertid at plikt til lojalitet generelt, og informasjonsplikt spesielt, kan ha et annet innhold og andre grenser enn hva som for eksempel gjelder for pliktene etter forsikringsavtaleloven. Pliktenes innhold og rettsvirkning vil være tema i de følgende kapitler.

⁶⁴ Jfr. Rt. 1988 s. 1078.

⁶⁵ Se eks. Simonsen (1997) s. 157.

⁶⁶ Se også Wilhelmsen (2000) side 371.

4 De prekontraktuelle lojalitetsplikter

4.1 Innledning

Stadiet før kontrakten undertegnes, er tema for dette kapitlet. På dette stadiet i kontraktsforløpet er det hovedsakelig partenes plikter til å bidra til å bringe klarhet i risikobildet og dekningsbehovet som er det sentrale.⁶⁷ Problemstillingen som her skal behandles er hvilket innhold disse pliktene har, og den rettslige betydningen av brudd.

Det foreligger også plikter for den potensielt sikrede til å inneha riktig klassifisering og sertifisering forut for inntegningen.⁶⁸ Dette ser jeg imidlertid som formelle vilkår av en såpass absolutt karakter, at jeg nøyer meg med å vise til dem uten å behandle dem nærmere. Det som dermed står igjen til behandling, er de forhold som knytter seg til partenes gjensidige plikter om informasjon og opplysning.

Sikredes initiativ til medlemskap i P&I foreningen etter G 3 og de følgende forhandlinger danner grunnlaget for forsikringsforholdet. Før man formelt inngår forsikringsavtalen er det viktig for begge parter å avklare hverandres forutsetninger og intensjoner. På denne måten kan det danne seg en mest mulig lik forståelse av forutsetningene vilkårene bygges på. Denne prosessen kan kreve aktivt og lojalt samarbeid fra begge parter. Partenes opptreden på dette tidspunktet blir en del av kontraktsforløpets kontekst, ved at illojal opptreden kan få konsekvenser senere i kontraktsforløpet.⁶⁹

⁶⁷ Jfr. også Bull (2008) s. 89.

⁶⁸ Se G 8.

⁶⁹ Woxholth s. 324.

4.2 Pliktenes innhold

4.2.1 Medlemmets opplysningsplikt

Opplysningsplikten fremgår av reglene, og for Gards medlemmer av G 6.1 første setning. Det sentrale etter regelen er at medlemmet forut for inngåelse av avtalen er forpliktet til å gi ”fullstendig opplysninger om alle omstendigheter som er av betydning” for at foreningen skal kunne avgjøre betingelsene for inntegning. Regelen er etter sin art skjønnsmessig, og det trengs utfyllende kommentarer og eksemplifisering for å kunne fastlegge det nærmere innholdet.

Vurderingsnormens utgangspunkt for hva opplysningsplikten innebærer må søkes i regelens ordlyd: Det er de opplysninger som er av betydning for inntegningens betingelser som er omfattet. Sagt på en annen måte, er det de opplysninger om forhold som har betydning for risikovurderingen knyttet til driften av skipet (jfr. G 2, pkt 4), som er gjenstand for opplysningsplikten etter regel 6. Det må naturlig nok være en forutsetning for at opplysningsplikt skal oppstå, at medlemmet faktisk vet om det aktuelle forholdet som det må opplyses om.

Av juridisk teori fremgår det ikke mye om hvilke *konkrete* opplysninger som er omfattet. Noe av årsaken er nok at omstendighetene kan være så vidt forskjellige at generalisering har lite for seg. Når det gjelder opplysningsplikten etter Planen, blir det imidlertid gitt noen antydninger av Brækhus og Rein i ”Håndbok i Kaskoforsikring”. Opplysningsplikten etter Planen og hensynene bak den, er så vidt jeg kan se sammenfallende for med reglene i P&I forsikring. Eksempler på forhold som nevnes er skipets type og alder.⁷⁰

I praksis må den som søker medlemskap i P&I foreningen fylle ut søknadsskjemaer med informasjon som tar sikte på å avklare slike forhold knyttet til skipets generelle tilstand.⁷¹ Disse opplysningene vil være med på å bidra til at foreningen kan danne seg et bilde av skipet, og vurdere risikoen som knytter seg til det på best mulig måte. For

⁷⁰ Se Brækhus og Rein (1993) s. 119.

⁷¹ Jfr. Williams (2008) s. 92.

eksempel er altså skipets alder omfattet av opplysningsplikten. Et eldre skip har naturligvis vært eksponert for naturlig slit og elde lengre enn et nyere skip, slik at risikoen tilknyttet driften av skipet gradvis vil øke etter hvert som det blir eldre. Skipets alder kan også si noe om hvordan konstruksjonen er utformet. Ved bygging av en bestemt type skip for 40 år siden, kan materialvalget ha vært annerledes enn hva som ville vært tilfellet for et mer moderne skip. Det kan også tenkes at det ble brukt en annen teknologi ved byggingen, eller at skipets skrog ble designet på en helt annen måte. Slike forhold kan være av betydning for risikovurderingen, og er derfor gjenstand for opplysningsplikt etter G 6.1. Opplysninger knyttet til maskineri og utstyr vil normalt også være omfattet.

Det kan videre foreligge relevante opplysninger knyttet til skipets tilstand av en mer individuell karakter. Under denne kategorien opplysninger, kan nevnes forhold som eventuelle tidligere ulykker, konstruksjonsfeil, skjulte mangler og andre særegenheter ved skipet som medlemmet kjenner til. Hvorvidt det foreligger slike omstendigheter, vil være individuelt fra skip til skip. Dersom omstendighetene er av en slik art at de har betydning for foreningens risikovurdering, vil de være gjenstand for opplysningsplikt. Saksforholdet i saken inntatt i ND 2006 s. 142 (Karmsund, Helene) illustrerer dette. Motorhavari medførte at krav på forsikringsoppgjør ble rettet mot sikredes kaskoassurandør. Fra før forsikringsavtalen ble undertegnet, hadde sikrede en verkstedsrapport om maskineriets tilstand. Denne inneholdt opplysninger som etter rettens mening var ”av en slik karakter at det var av betydning for assurandøren å kjenne til”. Det ble fremholdt at ”opplysningene i rapporten ville gitt assurandøren et klart signal om at skipet var utstyrt med en motor, som det var grunn til å undersøke mer nøye før en uforbeholden forsikringsdekning ble tilbudt.” Ettersom sikrede ikke hadde opplyst sin assurandør om forholdene som fremgikk av denne rapporten, kom retten til at det forlås brudd på opplysningsplikten etter Planens § 3-1. Sikrede var altså forpliktet til å opplyse om skipets individuelle særegenheter som var av betydning for vilkårene i forsikringsavtalen.

Brudd på opplysningsplikt ble også anført som grunnlag for å nekte forsikringsutbetaling ved saken inntatt i ND 1982 s. 328 (Kristiansund, Hardfisk).

Skipets kaskoassurandør mente at fartøyets særegne konstruksjon av dreneringssystemet var underlagt opplysningsplikt. Dette ble imidlertid avvist av retten som fremholdt at forholdet ikke medførte at det var noe ”risikofylt knyttet til bruk av båten til fiske”.⁷² Ettersom opplysningen ikke hadde betydning for risikobildet knyttet til forsikringen, var den ikke gjenstand for opplysningsplikt.

Tidligere uhell og ulykker som den potensielt sikrede har vært utsatt for, kan også ha betydning for foreningens risikovurdering. Dersom det forligger mistanke om svakhet ved skroget på skipet etter en grunnstøting, vil risikoen for havari og ansvar som er dekket under P&I forsikringen være større. Slik informasjon vil da være gjenstand for opplysningsplikt etter G 6.1.

Opplysninger om skipets beskaffenhet foreligger i mange tilfeller i classeselskapenes dokumenter. Voldgiftssaken inntatt i ND 1981 s. 347 (Vall Sun) dreide seg om krav rettet mot P&I assurandøren etter kollisjonsansvar ved skade på et annet skip, og på fast innretning (jfr. G 36 og 37). Det ble anført fra assurandørens side at manglende opplysninger rundt klassifiseringen av skipet medførte brudd på opplysningsplikten slik at tapet ikke kunne kreves dekket under forsikringen. I den konkrete saken var skipet tidligere klassifisert, men hadde ved en feil ikke fått en forlengelse fra klassifiseringsselskapet. Voldgiftsretten kom etter dette til at sikrede ikke hadde brutt sin opplysningsplikt. Begrunnelsen bygde på at skipet fortsatt var under teknisk kontroll av classeselskapet, og opplysningen derfor ikke hadde betydning for den forsikrede risikoen. I veiledningen til G 6 er informasjon fra classeselskapene nevnt som eksempel på opplysninger som omfattes av plikten.⁷³

Saken om Vall Sun illustrer også at det er hvilken betydning en omstendighet har for den potensielt forsikrede risikoen som er vurderingsnormen for hva som faller inn under opplysningsplikten. I mange tilfeller vil opplysninger som fremgår av klasseselskapene være av betydning for risikovurderingen, og dermed være gjenstand for opplysningsplikt.

⁷² Dommens s. 336.

⁷³ Se Williams (2008) s. 92, pkt. D.

I tillegg til opplysninger som retter seg mot skipets generelle eller individuelle fysiske beskaffenhet, kan også informasjon som retter seg mot hvordan driften av skipet organiseres være underlagt opplysningsplikt. For det første kan opplysninger knyttet til eierskap og nasjonalitet være av betydning for risikobildet før inntegning.⁷⁴ Årsaken til dette er blant annet at regler og rutiner knyttet til for eksempel mannskapets sikkerhet, krav til sikring av last og krav til laste- og lossemetoder kan variere mellom flaggstatene. Dette gjelder også for bemanningen av skipet. Det stilles ulike krav til mannskapets utdanning og kvalifikasjoner i forskjellige land. I saken inntatt i ND 1978 s. 31 (Sandefjord, Ormlund) var nettopp opplysningsplikten tilknyttet mannskapets kvalifikasjoner tema for rettstvist. Skipet Ormlund gikk fra å seile under norsk flagg til kypriotisk. Skipets kaskoforsikring ble videreført, men det ble tatt forbehold om at det skulle være norske offiserer om bord. Ved havari hadde fartøyet kun en nordmann om bord som ikke hadde noe form for gyldig sertifikat. Retten så på dette som et brudd på opplysningsplikten etter Planen.

Videre kan de kommersielle vilkår skipet seiler under også være av betydning for risikobildet. Det kan tenkes tilfeller hvor medlemmet gjennom sine kommersielle avtaler påtar seg et større ansvar overfor tredjemann enn hva som ellers vil være tilfellet.⁷⁵ Dette kan medføre større risiko for krav på dekning under P&I forsikringen. Medlemmet kan videre for eksempel ha påtatt seg å utføre spesialoperasjoner som medfører særskilt risiko.⁷⁶ Også andre operasjoner som ikke regnes som spesialoperasjoner, kan ha betydning for risikobildet. Et eksempel, er dersom man ønsker å frakte containere på et bulkskip. En slik operasjon vil ha betydning for risikoen foreningen påtar seg ved mulig økt risiko for lasteskader, og vil således falle inn under plikten etter G 6.1.

Saken om MK Anna II⁷⁷, illustrerer dette. Skipet sank lastet med fisk, og eieren krevde forsikringsoppgjør av sin kaskoassurandør. MK Anna II var forsikret som et fiskefartøy,

⁷⁴ Jfr. Wilhelmsen og Bull (2007).

⁷⁵ Se G 55.

⁷⁶ Se G 59.

⁷⁷ ND 1953 s. 376.

og ikke som fraktfartøy. Retten kom til at sikrede ikke hadde krav på forsikringsoppgjør ettersom assurandøren ikke hadde blitt underrettet om at skipet ble brukt som fraktskip. Hadde assurandøren blitt gjort kjent med at fartøyet skulle benyttes som fraktfartøy, ville det ha hatt betydning for vilkårene forsikringen ble tegnet på.

Vurderingsnormen for innholdet av opplysningsplikten er etter dette hvilke forhold som er av betydning for vurderingen av risikoen som søkes forsikret. Hvilke opplysninger som det er av betydning for foreningen å ha fullstendig kunnskap om, kan i praksis være tvilsomt. Dette må avgjøres konkret. De konkrete opplysninger vil først og fremst ha innvirkning på forsikringspremiens størrelse ettersom risikoen som søkes forsikret er avhengig av de forhold som er gjenstand for opplysningsplikt.

4.2.2 Foreningens informasjonsplikt

Foreningens plikt til å informere om dekningsfeltet under forsikringsavtalen, er langt mer uavklart enn hva som gjelder for medlemmets opplysningsplikt. En av årsakene er at plikten ikke er inntatt eksplisitt foreningens regler. Spørsmålet er da i første omgang hvor grensene for foreningens informasjonsplikt må trekkes.

Informasjonspliktens innhold må tolkes i lys av forsikringsformens karakter. Det er klart at reglene etter FAL til en viss grad bærer preg av å være forbrukervernlovgivning. Til forskjell fra dette, er partene ved P&I forsikring profesjonelle. Utgangspunktet må således være at partene selv har forutsetningene som skal til for å kunne vurdere sine rettslige posisjoner ved inngåelse av avtalen. Dette utgangspunktet har rotfeste i rettspraksis.

Eksempel som kan nevnes er saken inntatt i ND 2003 s. 455. Etter total død i et oppdrettsanlegg ble det fremmet forsikringskrav. Assurandøren fikk medhold i at forsikringsavtalen ikke ga sikrede rett på dekning av tapet ettersom den inneholdt en ansvarsbegrensning for skade som forekom på vinterstid. Sikrede anførte at det forelå brudd på informasjonsplikt om forsikringens dekningsfelt fra assurandørens side. Sikrede hadde forutsatt at begrensningen bare rettet seg mot tap som følge av kaldt vann, og ikke alle skader som forekom på vinterstid. Forsikringsavtalelovens regler hadde

anvendelse på saksforholdet, og retten kom til at det ikke forelå brudd på informasjonsplikt. Sentralt ved begrunnelsen var at det dreide seg om et ”forsikringsforhold med en næringsdrivende som hadde lang erfaring fra bransjen”, og det ble fremholdt at sikrede måtte antas å ha ”god innsikt i forsikrings spørsmål” tilknyttet virksomheten. Det ble også poengtert at avtalen ble til ved dialog og forhandling mellom partene. Assurandøren var etter rettens vurdering da ikke forpliktet til å informere videre om forsikringens dekningsfelt.

Forskjellen i pliktinnholdet mellom forbrukerforsikring og næringsforsikring har også vært tema for Høyesterett. Saken inntatt i Rt. 2002 s. 1457 (industri) gjaldt forsikring av en borerigg og assurandørens informasjonsplikt i forbindelse med sikredes dekningsbehov. Rettens flertall kom etter en konkret vurdering til at forsikrings selskapet ikke hadde forsømt sin informasjonsplikt. Det ble blant annet påpekt at forsikringstakeren var å anse som en ”profesjonell klient”, og forsikringsavtalen hadde blitt tegnet etter grundig dialog mellom partene. Sikrede kunne derfor ikke høres med at forsikringen var inadekvat for deres behov.

Medlemmet i P&I foreningen er næringsdrivende hvor store økonomiske interesser er involvert. På bakgrunn av dette, må medlemmet forventes å ha god innsikt i egen situasjon også ved risiko- og forsikrings spørsmål. Dette reduserer behovet for informasjon fra assurandørens side,⁷⁸ sett i forhold til for eksempel hva som gjelder ved en forbrukerforsikring. De siterte uttalelser fra rettspraksis må således gjelde også på P&I forsikringens område. Innholdet av FALs regel om informasjonsplikt gir dermed lite veiledning når innholdet av P&I assurandørens informasjonsplikt skal fastlegges.

Den omstendighet at foreningens regler ikke inkluderer noen eksplisitt informasjonsplikt, taler for at informasjonsplikten om dekningen som ligger på foreningen er snever. Nevnte rettspraksis trekker i samme retning. Etter mitt skjønn kan det etter dette ikke oppstilles noen plikt for foreningen til å gi *generell informasjon* om dekningen ut over det som fremgår av avtalens vilkår (reglene). Dette betyr at foreningenes plikt til å bidra med informasjon er langt snevrere enn hva som gjelder for

⁷⁸ Jfr. Bull (2008) s. 111.

medlemmets opplysningsplikt etter G 6.1. Hva som dekkes under forsikringen og ikke, må det som utgangspunkt forventes at det potensielle medlemmet har tilstrekkelig kunnskap om. Slik generell informasjon om forsikringens dekningsfelt faller således utenfor foreningens informasjonsplikt.

Ettersom det antageligvis ikke foreligger noen plikt til å bidra med generell informasjon om dekningen, vil informasjonspliktens innhold måtte avgjøres konkret i den enkelte sak. Foreningens informasjonsplikt bygger på den generelle lojalitetsplikt, slik at vurderingsnormen for hvilken informasjon foreningen er forpliktet til å gi vil bero på spørsmålet om hvilken informasjon som det må anses som illojalt av foreningen å ikke oppgi.

Risikoeksponeringen er ulik etter hvordan skipet benyttes. Faktiske omstendigheter forbundet med driften av skipet som det knytter seg særskilte risikomomenter til, kan medføre at medlemmet ikke oppnår full dekning ved inntegning. Medlemmet kan ha behov for informasjon tilknyttet dette, og det kan etter omstendighetene foreligge informasjonsplikt på foreningens hånd knyttet til deknings situasjonen. Et eksempel kan være fravær av forsikringsdekning med grunnlag i regelen om spesialoperasjoner, jfr. G 59. Dersom medlemmet skal benytte fartøyet til formål som etter foreningens syn vil innebære en spesialoperasjon som ikke gir dekning etter G 59, kan det etter omstendighetene foreligge plikt til å opplyse om forholdet. For å illustrere dette, kan vi tenke oss at et medlem ved inntegning opplyser at skipet tidligere har fungert som fraktskip, men nå har blitt bygget om til å bli et fartøy som skal gjøre spesialoppdrag for offshorevirksomhet.⁷⁹ På bakgrunn av disse omstendighetene mener assurandøren at forsikringsavtalen ikke gir full dekning i alle sammenhenger med grunnlag i G 59. Foreningen vet at det potensielle medlemmet normalt har drevet regulær skipsfart, og ikke med denne type spesialoperasjoner. Videre foreligger det omstendigheter i korespondansen forut for inntegning som viser at foreningen måtte forstå at medlemmet ikke er inneforstått med at virksomheten kan medføre fravær av dekning ved utførelsen av den planlagte driften av skipet, og at det heller ikke har blitt sørget for forsikringsdekning hos andre assurandører. Under slike omstendigheter kan det

⁷⁹ Sammenlikn saken inntatt i ND 1953 s. 376 om MK Anna II.

argumenteres for at det vil være illojalt av foreningen å ikke informere medlemmet om i hvilke sammenhenger medlemmet etter foreningens mening er uten P&I dekning.

Dersom foreningen imidlertid ikke har konkrete holdepunkter for at medlemmet ikke forstår at han ved avtalen ikke oppnår full dekning, skal det mye til for at det kan oppstilles informasjonsplikt. Ved spesielle forhold som spesialoperasjoner, kan medlemmet ha skaffet seg forsikringsdekning for de ”hull i dekningen” som spesialoperasjonene medfører under P&I forsikringen. Foreningen er ikke forpliktet til aktivt å påse at medlemmet har full forsikringsdekning.

Videre har vi omstendigheter som knytter seg til økt ansvar gjennom medlemmets kommersielle kontrakter. Gards regel 55 inneholder en ansvarsbegrensningsregel for tilfeller hvor medlemmet gjennom sine kommersielle kontraktsforpliktelser har påtatt seg ansvar overfor tredjemann som igjen øker foreningens potensielle ansvar. I slike tilfeller vil ansvaret overfor tredjemann ikke kunne kreves dekket under P&I forsikringen med mindre ”slike vilkår på forhånd har blitt godkjent av Foreningen”.⁸⁰ Til tross for at mange certepartier tar utgangspunkt i bransjeutviklede standardavtaler, er det i praksis stor variasjon i vilkårene de enkelte skipene opererer under. Hva som øker det potensielle ansvaret for foreningen ut over hva som er normalt, og følgelig må forelegges foreningen for godkjenning, kan antageligvis medføre tvilstilfeller hvor det lett kan oppstå uenighet mellom medlemmet og foreningen. Dersom foreningen er klar over de vilkår medlemmet skal operere under, og er av den oppfatning at dette vil medføre begrensninger i forsikringsdekningen, kan det etter omstendighetene anses som illojalt å ikke informere medlemmet om dette. Dersom korrespondansen mellom foreningen og medlemmet klart indikerer at medlemmet ikke er inneforstått med at det kan foreligge manglende dekning ved inntegning, vil antageligvis lojalitetsplikten og informasjonsplikten være skjerpet.

Forhold knyttet til skipets generelle tilstand kunne tenkes medfører fravær av forsikringsdekning. Slike forhold opplyses det imidlertid om etter G 6 før inntegning. Resultatet er da ikke fravær av forsikringsdekning, men snarere høyere premie dersom foreningen velger å tegne skipet inn i klubben.

⁸⁰ G 55 a.

Det kan foreligge situasjoner hvor det å ikke gi informasjon må anses som åpenbart illojalt. Et eksempel kan være dersom foreningen er klar over at det foreligger omstendigheter medlemmet er forpliktet til å opplyse om etter G 6.1, men medlemmet ikke er av samme oppfatning. Dersom foreningen ikke justerer premien i tråd med disse omstendighetene, eller lar være å informere medlemmet om forholdet, vil det lett innebære illojal opptreden. I et slikt tilfelle kan antagelig ikke foreningen nekte forsikringsutbetaling med grunnlag i brudd på medlemmets opplysningsplikt etter G 6.2.

For å sammenfatte dette, kan det etter de konkrete omstendigheter foreligge plikt til å informere medlemmet om fravær av full forsikringsdekning. Plikten må i stor grad bygges på alminnelige regler om lojalitetsplikt.⁸¹ Hvor den konkrete grense går, er det vanskelig å fastsette ved teoretisk analyse. Spørsmålet må avgjøres konkret i den enkelte sak, hvor vurderingsnormen er hva som anses som illojalt av foreningen.⁸²

4.3 Pliktenes rettslige betydning

Etter å ha drøftet lojalitetspliktenes rettslige grunnlag og innhold, er det nå følgen av pliktbrudd som skal belyses. Dette kan formuleres som et spørsmål om pliktenes rettslige betydning. Dersom det oppstår tvist, vil naturlig nok konsekvensen av det eventuelle pliktbruddet være det som normalt er av størst praktisk interesse for partene.

4.3.1 Konsekvenser ved brudd på regel 6.1

Virkingen av medlemmets brudd på opplysningsplikt forut for inntegning reguleres i standardreglene, nærmere bestemt i G 6.2. Etter regelen beror konsekvensen av bruddet på omstendighetene. Ved forsømmelse av opplysningsplikten, ”er Foreningen fri for ansvar”, men bare dersom ”Foreningen ikke ville ha akseptert forsikringen til den

⁸¹ Gold (2002) s. 84 om ”utmost good faith”.

⁸² Se også Simonsen (1997) kap. 1.3 – s. 162 flg.

avtalte Tariffering dersom Medlemmet hadde gitt de opplysninger det var forpliktet til å gi”.

Etter regelens ordlyd er det således to alternativer. For det første kan det foreligge brudd på opplysningsplikten, men uten at opplysningen ville hatt noen betydning for tarifferingen (premien). Medlemmet har for eksempel ikke opplyst om en omstendighet som har betydning for risikobildet (og dermed faller inn under plikten etter regel 6.1), men premien for medlemmet ville vært den samme dersom opplysningen hadde vært gitt. Ved et slikt tilfelle vil tap kunne kreves dekket fullt ut under forsikringsavtalen som om opplysningsplikten var overholdt. I et slikt tilfelle medfører pliktbruddet ingen konsekvenser.

De opplysninger som er underlagt plikten i regel 6.1, er av betydning for risikovurderingen, og er dermed også i de fleste tilfeller av betydning for fastsettelse av premien ved inntegning. Ofte er situasjonen derfor slik at forsikringsavtalen ville vært fastsatt med en annen premierate dersom foreningen hadde fått alle forhold forelagt. Den forsømte opplysningen kan også være så betydningsfull at foreningen ikke ville godtatt inntegning overhodet. Et eksempel kan være et tilfelle hvor det potensielle medlemmets skip har betydelige skader på skroget som innebærer en betydelig risiko for at skipet skal totalhavarere. Dersom forsømmelsen av plikten er av en slik art at inntegning hadde skjedd med vilkår om annen premie, eller at inntegning ikke hadde vært tillatt i det hele tatt dersom forening hadde fått fullstendig opplysninger, vil foreningen være ”fri for ansvar” etter G 6.2. Regelen oppstiller ikke krav om årsakssammenheng mellom forholdet det ikke har blitt opplyst om og skaden som har oppstått.⁸³

Et eksempel kan være illustrerende. Et medlem har forut for inntegningen ikke opplyst om at skipet (A) har en svakhet i skroget etter en tidligere grunnstøting. Fravær av opplysning om en slik omstendighet, vil normalt innebære et brudd på opplysningsplikten etter G 6.1. I dette eksemplet forutsettes det at denne opplysningen ville medført at inntegningen bare hadde vært akseptert med høyere forsikringspremie

⁸³ Se Williams (2008) s. 93.

dersom den ble forelagt foreningen. A kolliderer deretter med skip B som krever skaden erstattet av A (medlemmet). Selv om skaden ikke relaterer seg til svakheten som det ikke ble opplyst om ved inntegning, har ikke A krav på forsikringsoppgjør for kollisjonsansvaret fra foreningen. Foreningen er ”fri for ansvar”.⁸⁴ Bevisbyrden for at inntegning ville skjedd på andre vilkår dersom full opplysning hadde vært gitt, ligger på foreningen.⁸⁵ For å godtgjøre dette, vil det normalt være naturlig å vise til andre avtaler om P&I forsikring mellom foreningen og andre medlemmer. I enkelte tilfeller kan dette imidlertid by på problemer.

Brudd på opplysningsplikten kan altså få store konsekvenser for medlemmet. Konstateres brudd på plikten etter G 6.1, vil medlemmet i mange tilfeller være uten forsikringsdekning.

Dersom foreningen oppdager at det forligger brudd på opplysningsplikt før det oppstår skade, inntreter det rett for foreningen til å si opp forsikringsavtalen med 14 dagers varsel etter G 24 pkt. 2 bokstav c.

4.3.2 Konsekvenser ved brudd på foreningens informasjonsplikt

Spørsmålet er her hva som er konsekvensen av at foreningen har brutt sin rettslige plikt til å informere om at medlemmet ikke får full forsikringsdekning ved inntegning.

Ønsket til medlemmet, og hele intensjonen med forsikringsforholdet, er forsikringsmessig dekning av sin risiko. En mulig virkning av pliktbrudd fra foreningens side er at forsikringsavtalen kjennes ugyldig og bortfaller. Denne virkningen vil imidlertid ikke hjelpe medlemmet med å oppnå dekning. Dersom forsikringsavtalen ikke gir dekning med grunnlag i for eksempel Gards regel om ansvarsbegrensning for skip som utfører spesialoperasjoner,⁸⁶ kan det etter omstendighetene være kunstig å innrømme dekning for medlemmet som konsekvens for

⁸⁴ Jfr. G 6.2.

⁸⁵ Jfr. Williams (2008) s. 93.

⁸⁶ G 59.

foreningens pliktbrudd. Omstendighetene kan imidlertid innebære at det kan foreligge dekning på rent avtalerettslig grunnlag ved konkludent adferd.⁸⁷

Et eksempel kan illustrere dette. Medlemmet skal foreta regelmessige spesialoperasjoner som i seg selv vil innebære fravær av dekning etter G 59. Både medlemmet og foreningen er inneforstått med at operasjonene som utgangspunkt innebærer dekningsfravær for medlemmet, men problematikken blir ikke tatt opp av partene ved inntegning. Dersom foreningen mottar premie som om medlemmet skulle være dekket fullt ut, kan denne adferden tolkes som et samtykke til medlemmet om at man skal kunne gjennomføre sin planlagte virksomhet, og fortsatt være under P&I dekning. På denne måten kan forsikringsavtalen gjelde ut over sine eksplisitte vilkår gjennom konkludent adferd. Dersom det kan konstateres konkludent adferd er konsekvensen at forsikringsavtalen gir dekning.

Mer praktisk er antagelig at omstendighetene medfører at avtalen ikke gir dekning overhodet, og at dette skyldes foreningens pliktbrudd. Foreningens informasjonsplikt er ikke kontraktsfestet, og således heller ikke virkningen av pliktbrudd. Grunnlag for medlemmets dekning for økonomisk tap, må søkes etter alminnelige erstatningsrettslige regler.⁸⁸ Dette kan formuleres som et spørsmål om rekkevidden av lojalitetsplikten som erstatningsgrunnlag. Denne modellen er også løsningen etter FAL, jfr. lovens forarbeider.⁸⁹ FAL- utvalget kom til at domstolene måtte kunne ilegge ansvar for manglende informasjon etter FAL kapittel 2 og 11 med grunnlag i vanlig culparettslige betraktninger. Nevnte sak inntatt i Rt. 2003 s. 1524 (Yrkesskade) kan stå som eksempel. Høyesterett kom til at forsikringssselskapet ”må svare erstatning” for dekningstapet sikrede led ved deres brudd på informasjonsplikt etter FAL § 2-1. Det ble slått fast at ”Storebrands assurandør handlet uaktsomt” og at det forelå årsakssammenheng mellom tapet og adferden.

⁸⁷ Hagstrøm (2002) s. 84.

⁸⁸ Se også Bull (2008) s. 114.

⁸⁹ NOU 1987:24 og Ot. Prop nr. 49 (1988-89) på side 39 flg.

Etter FAL er altså utgangspunktet at assurandørens erstatningsansvar forut for kontraktsinngåelse bygges på *ikke-kontraktsrettslige erstatningsregler*. Denne løsningen er ikke opplagt, og heller ikke ved brudd på prekontraktuelle plikter i P&I forsikring. Pliktene forut for kontraktsinngåelsen er nært tilknyttet til avtalen, slik at kompensasjon med grunnlag i alminnelige erstatningsregler *i kontraktsforhold* kunne vært nærliggende. Forholdet er imidlertid slik at følgen av pliktbruddet ikke er brudd på en inngått avtale. Følgen er snarere inngåelse av en forsikringsavtale som ikke gir full dekning og dermed kan medføre økonomisk tap for medlemmet. De handlinger som medfører tap utføres før det foreligger avtale om P&I forsikring. Erstatningsgrunnlag for brudd på prekontraktuell informasjonsplikt må derfor søkes etter ikke-kontraktsrettslige erstatningsregler.

Det enkle teoretiske svaret på hvordan spørsmålet om konsekvensen av pliktbrudd skal løses, blir dermed at medlemmet må søke dekning av foreningen etter den alminnelige culpanormen. Dette innebærer at det må påvises erstatningsbetingende adferd utvist av foreningen som har medført et økonomisk tap på medlemmets hånd.

Det økonomiske tapet ligger gjerne i dagen: Det har oppstått et krav som medlemmet ikke får dekket under sin P&I forsikring. Hvor grensen går for foreningens uaktsomhet (culpa), må avgjøres etter en konkret helhetsvurdering. Det faktum at P&I forsikring er en næringsforsikring, taler for at terskelen for uaktsom opptreden fra partenes side settes høyt. Foreningen må kunne ta utgangspunkt i at det potensielle medlemmet tar hånd om egne interesser. Hvis det derimot først er konstatert pliktbrudd ved illojal opptreden, vil dette samtidig innebære at foreningen har handlet klanderverdig. Erstatningsregelen om ansvar ved brudd på prekontraktuell plikt, vil således kunne beskrives som en lojalitetsnorm.⁹⁰ Handles det illojalt, foreligger det adferd som rammes av culpanormen. Det vises til generell erstatningsrettslig litteratur for ytterligere drøftelser om grensen for hva som omfattes av lojalitetskravet som erstatningsnorm.⁹¹

⁹⁰ Jfr. Simonsen (1997) s. 160.

⁹¹ Se Simonsen (1997) s. 164, jfr. Lødrup (2009) kap. 5 – s. 127 flg.

I praksis kan imidlertid det mest utfordrende for medlemmet være å godtgjøre at den nødvendige årsakssammenheng mellom tapet og pliktbruddet foreligger. Dette er naturligvis utfordrende ettersom medlemmet da må ta utgangspunkt i en hypotese, og ikke i et konkret faktisk forhold. Medlemmet må godtgjøre at *dersom* det hadde blitt forelagt den nødvendige informasjonen om forsikringens dekningsfelt fra foreningen, ville det blitt tegnet en forsikring som ga full dekning. Hvordan medlemmet hypotetisk ville gått med på å utforme vilkårene dersom informasjon om fravær av dekning hadde vært gitt, er naturligvis vanskelig å bevise fullt ut. Hvordan tilbud fra foreningen hadde sett ut dersom avtalen skulle gi full dekning, kan likevel sannsynliggjøres ved hjelp av for eksempel sammenlikning med andre avtaler om P&I forsikring. Knytter forsikringen seg til et relativt standardisert skip som opererer under relativt normale forhold, trenger det ikke å være vanskelig å belyse hvordan et tilbud om forsikringsvilkår fra foreningen hadde sett ut dersom avtalen skulle gi full dekning. I et slikt tilfelle vil det foreligge tilsvarende forsikringsavtaler for andre skip som kan gi gode holdepunkter for hvordan den aktuelle forsikringsavtalen ville blitt utformet. Motsatt, kan forsikringsforholdet knytte seg til et spesielt skip som opererer under helt spesielle forhold hvor forsikringsavtalen må skreddersys. I en slik situasjon kan det være utfordrende for medlemmet å sannsynliggjøre hvordan vilkårene ville vært foreslått av foreningen. Det samme gjelder for spørsmålet om hvorvidt medlemmet *ville godtatt vilkårene* i et slikt tilfelle.

5 Lojalitetsplikter under den løpende forsikringsavtale

5.1 Innledning: partenes forpliktelser

Stadiet etter at avtale om P&I forsikring er inngått er gjenstand for dette kapitlet. Medlemmet er inntegnet, og den løpende risikoen for økonomiske konsekvenser ved et forsikringstilfelle er overført til foreningen.⁹² På dette stadiet er det lojalitetspliktene knyttet til *den løpende risiko* og *det løpende dekningsbehov* som er det sentrale, og som her skal behandles. For medlemmets vedkommende dreier dette seg først og fremst om plikter som oppstår ved risikoendringer. Spørsmålet for foreningens vedkommende er i hvilken utstrekning det påligger en plikt til å informere medlemmet ved tap av forsikringsdekning.

Forsikringsavtalens løp starter fra det tidspunkt som er avtalt, jfr. G 4. Forsikringsforholdets varighet er imidlertid ubestemt, og vil vare til en av partene sier opp etter de regler som er nærmere angitt i G 23 og 24. Etter G 25 medfører også enkelte angitte faktiske forhold at forsikringen opphører. Et eksempel på en slik omstendighet, er dersom medlemmet er en juridisk person som er gjenstand for tvungen eller frivillig likvidasjon. Dersom forsikringsforholdet ikke opphører etter de nevnte regler, går det imidlertid frem av regel 4 at forsikringen varer ”fra forsikringsår til forsikringsår”. Dette innebærer at kontraktsforholdet om P&I forsikring kan vare i lang tid.

Medlemmets hovedforpliktelse etter kontrakten er å betale premien som fastsettes av foreningen, jfr. Gards regler, kapittel 4.⁹³ For foreningen er hovedforpliktelsen å bære den økonomiske risikoen for eventuelle forsikringstilfeller. Dette innebærer at dersom risikoen under P&I forsikringen ikke materialiserer seg i et tap, har foreningen ikke ytet noe aktivt. Likevel er det ytet trygghet til medlemmet for økonomiske tap, som da medlemmet slipper å ta høyde for. På denne måten er foreningens hovedforpliktelse ”latent eller hvilende”,⁹⁴ og kommer ikke direkte til uttrykk dersom det ikke oppstår et forsikringstilfelle.

⁹² Jfr. Bull (2009) s. 406.

⁹³ Se også Gold (2002) kap 7.3 – s. 135-145.

⁹⁴ Jfr. formulering i Bull (2008) s. 89.

Forsikringsforholdet inneholder imidlertid også andre løpende plikter enn hovedforpliktelsene. De forutsetninger og konkrete forhold angående risikoen som forsikringsforholdet ble bygget på ved inntegning, kan endre seg. Eksempler kan være ekstraordinær slitasje ved et mindre uhell, eller utskiftning av mannskap. Foreningen har et legitimt behov for å reservere ansvaret etter forsikringsavtalen dersom det skjer slike endringer i risikoen fra hvordan den var forutsatt ved inntegning. Medlemmets dekningsbehov kan også endre seg under forsikringens løp, for eksempel ved endring av de kommersielle vilkår skipet opererer under.

Risikoen knyttet til hvordan forsikringsobjektet (skipet) benyttes under forsikringens løp, er av betydning. Dersom skipet benyttes eller håndteres uforsvarlig, øker risikoen for ansvar overfor tredjemann. Etter reglene under Norsk Sjøforsikringsplan svarer assurandøren, avhengig av skyldgraden på sikredes hånd, for tap ved *grov uaktsomhet*.⁹⁵ I P&I forsikring trekkes grensen for ansvar annerledes: Etter G 72, er det bare tap som skyldes medlemmets *forsettlige feil* som foreningen ikke svarer for. Er det ”bare” handlet grov uaktsomhet, vil medlemmet kunne kreve forsikringsoppgjør.⁹⁶ Forsettlig fremkalte egenfeil vil åpenbart innebære sterke elementer av illojal opptreden. Tema om forsettlig fremkalling av feil ligger imidlertid nærmere det som kan omtales som forsikringssvindel. Fremstillingens tema er partslojalitet, og jeg vil derfor ikke ta regelen etter G 72 til nærmere behandling her.

5.2 Pliktenes innhold

5.2.1 Medlemmets opplysningsplikt ved fareendring

Av G 7.1 går det frem at dersom det oppstår ”omstendigheter som medfører fareendring”, er medlemmet forpliktet til å underrette foreningen uten ”ugrunnet opphold”. Regelen er formulert skjønsmessig slik at den fanger opp et vidt spekter av omstendigheter som er gjenstand for opplysningsplikt. Kompleksiteten ved skipsfarten og dens risikosituasjon gjør at det har lite for seg eksplisitt å oppregne hvilke forhold som faller innenfor plikten etter bestemmelsen. Ordlyden sier lite om pliktens nærmere grenser, og krever således utfyllende kommentar. Utgangspunktet for vurderingen av hva som innebærer en ”fareendring”, må være en sammenligning av risikoen som det

⁹⁵ Se Planen § 3-33.

⁹⁶ Se også Gold (2002) s. 133 flg.

ble tegnet forsikring på ved kontraktsinngåelsen på den ene siden, og risikoen slik den fremstår på et gitt tidspunkt under forsikringsløpet på den andre siden.

Det må påpekes at det er omstendigheter som innebærer endringer i risikobildet som utløser opplysningsplikt etter G 7.1. Mange omstendigheter kan knytte seg til driften av skipet (jfr. G 2, 4.), men samtidig ikke være relevante for risikobildet. Denne vurderingen ble tatt ved den nevnte rettsavgjørelsen om skipet Hardfisk.⁹⁷ Fartøyets særegne dreneringskonstruksjon var uten betydning for risikoen knyttet til driften. Omstendigheten falt således utenfor opplysningsplikten.⁹⁸

I veiledningen til G 7.1⁹⁹ er det gitt ett eksempel på en gruppe omstendigheter som utløser opplysningsplikt etter avtalen, nemlig ombygging eller radikal endring av de kommersielle vilkårene skipet seiler under (”radical change of trade of a Ship”¹⁰⁰). En slik endring vil klart nok være av betydning for P&I klubbens risikovurdering. Resultatet av saken om MK Anna II¹⁰¹ illustrerer dette. Den reelle risikoen slik den fremsto ved forsikringstilfellet var knyttet til fartøyet som fraktfartøy. Forsikringsavtalen var imidlertid tegnet for risiko som knyttet seg til fartøyet som fiskebåt. Forsikringsdekning ble da nektet fordi fartøyet ble benyttet til et annet formål enn hva som var forutsatt under forsikringen. Dersom assurandøren hadde fått opplysninger om endringen i risikobildet, ville det sannsynligvis enten blitt krevet en annen forsikringspremie, eller utstedet tilleggspolise. Sikrede hadde ikke opplyst assurandøren om endring i ”the trade of the ship”,¹⁰² og retten kom til at dette var å anse som brudd på opplysningsplikten.

Også fareendring knyttet til skipets fartsområde kan innebære omstendigheter som faller under denne gruppen. Vi kan tenke oss at det forsikrede skipet settes på et nytt

⁹⁷ ND 1982 s. 328.

⁹⁸ Se også Williams (2008) s. 94 nederst.

⁹⁹ Williams (2008) s. 94-96.

¹⁰⁰ Williams (2008) s. 95.

¹⁰¹ ND 1953 s. 376.

¹⁰² Jfr. Williams (2008) s. 95.

certeparti hvor det skal seile i nordområdene som er særlig utsatt for hardt vær og is. Et annet eksempel kan være at skipet skal seile i farvann hvor risikoen for piratangrep er vesentlig høyere. Slike omstendigheter vil anses som ”radical change of trade of a Ship” i regel 7.1s forstand, og innebære en fareendring som utløser opplysningsplikt.

Antagelig kan konkrete forhold knyttet til skipets operasjon skjerpe opplysningsplikten etter regelen. Et skip skal for eksempel ikke bare skal gå fra å operere som nyttefartøy til å operere som fraktfartøy, men i tillegg skal det frakte gods det knytter seg ekstraordinær risiko til. Dersom MK Anna II ikke bare skulle frakte fisk, men også eksplosive materialer, ville risikoen øke ytterligere. Et annet eksempel er dersom et skip ikke bare skal utvide sitt fartsområde, men i tillegg skal seile i isbelagte områder. Under slike omstendigheter vil det foreligge en høyere grad av risiko knyttet til driften av skipet. Ettersom regelen i G 7.1 bygger på opplysningsplikt ved risikoendringer, kan slike skjerpede risikomomenter tilsi en tilsvarende skjerpet plikt til å opplyse foreningen.

Dersom det oppstår større endringer ved for eksempel drift, eierskap eller bemanning av skipet, vil dette lett falle inn under opplysningsplikten ved fareendring etter G 7.1. Praktisk viktige eksempler er dersom skipet skal flagges ut til en annen stat, eller det skal besettes med mannskap av annen nasjonalitet. Saksforholdet ved avgjørelsen om skipet Ormlund¹⁰³ illustrer hvordan flaggbytte har betydning for risikobildet. Da skipet ble flagget ut fra norsk skipsregister (NIS) til kypriotisk, satt assurandøren som krav at det skulle være norske offiserer på skipet. Dersom dette ikke hadde blitt forutsatt, ville risikobildet vært annerledes ved at andre stater har andre krav til sikkerhet og utdanning av mannskap. Enhver nyttilsetning av en mer eller mindre betydningsfull person på skipet, vil imidlertid stort sett ha liten betydning for risikoen. Ved sistnevnte tilfelle vil omstendigheten ikke være gjenstand for opplysningsplikten etter G 7.1.

Endres skipets egen beskaffenhet, vil også risikoen som knytter seg til ansvar som er dekket under P&I forsikringen fort være endret. Skipet er imidlertid hele tiden utsatt for naturlig slit og elde gjennom sitt virke. Dette er en risiko som ikke vil være en

¹⁰³ ND 1978 s. 31 (Sandefjord, Ormlund).

”fareendring”, men snarere et forhold som foreningen antagelig tar med i betraktningen ved inntegning. Naturlig slit og elde vil derfor ikke være gjenstand for opplysningsplikten.

På den annen side, kan det forekomme endringer i skipets beskaffenhet som kan sies å være av en mer ekstraordinær karakter. Dersom det for eksempel har oppstått skader på skipets skrog, vil dette kunne øke muligheten for at medlemmet skal komme i økonomisk ansvar overfor en tredjepart. I ytterste konsekvens kan det innebære en økning av faren for at skipet skal totalhavarere, og forårsake kostbart ansvar for miljøskade. Får skroget bulker, flenger, eller blir på annen måte svakere enn hva som var situasjonen ved inntegning, kan det etter omstendighetene således innebære en ”fareendring”. Det samme kan gjelde ved skade på skipets utstyr som er av betydning for skipets drift. Slike endringer ved skipets beskaffenhet vil ofte være gjenstand for opplysningsplikt etter G 7.1

En forutsetning for opplysningsplikt, er selvsagt at medlemmet faktisk vet om omstendigheten. Det kan imidlertid godt tenkes at det faktisk foreligger en endring i risikobildet som medlemmet ikke er klar over. Det foreligger da ikke noen opplysningsplikt. Et mellomtilfelle er de situasjoner hvor medlemmet ikke vet at det foreligger en konkret omstendighet som medfører en fareendring, men at man har *mistanke* om at det foreligger en slik omstendighet. Dette kan illustreres ved et eksempel: Et skip som er under P&I dekning grunnstøter, men det konstateres ingen skade. En grunnstøting danner likevel grunnlag for mistanke om at det kan ha oppstått skade på skroget som potensielt vil være en omstendighet som medfører økning i risikoen for at medlemmet skal komme i ansvar som er dekket av P&I forsikringen. I slike situasjoner vil antageligvis *mistanken i seg selv* regnes som omstendighet som innebærer en økning i risikoen som påligger foreningen. Ved en slik situasjon oppstår det dermed opplysningsplikt etter G 7.1.

Til slutt er det et sentralt poeng at det må trekkes en nedre grense for opplysningsplikten, altså typetilfeller som faller utenfor plikten. Det må for eksempel påregnes at et kontainerskip i linjefart frakter gods av variert art i løpet av

forsikringsforholdet. Medlemmet må ha relativt vid adgang til å ta ombord last av stor variasjon før det oppstår plikt til å opplyse foreningen. Også praktiske hensyn tilsier dette. Det er ikke mulig å undersøke innholdet av hver konteiner i detalj med tanke på risikoen lasten vil medføre. Det er heller ikke sikkert at medlemmet har rettslig adgang til å undersøke innholdet av lasten i detalj, men det er en annen sak. Heller ikke kan medlemmet ha detaljert oversikt over hva alle passasjerer medbringer om bord på et større passasjerskip. Dette må være risikomomenter som foreningen bærer. Det må være ved de ekstraordinære omstendigheter plikten til ytterligere opplysning under forsikringsløpet gjør seg gjeldene.

Det er altså hele tiden vurderingen av hvorvidt en omstendighet medfører økning i risikoen sett i forhold til slik den fremsto ved inntegning som er avgjørende for hvorvidt omstendigheten er gjenstand for opplysningsplikt etter G 7.1. Dersom en slik omstendighet foreligger, skal foreningen opplyses ”uten ugrunnet opphold”.¹⁰⁴

5.2.2 Foreningens informasjonsplikt ved tap av dekning

Selv om medlemmet er under dekning ved inntegning, kan senere omstendigheter medføre at dette endrer seg. På stadiet som var gjenstand for behandling under kapittel 4 var sikredes behov det å få en adekvat forsikringsdekning. Dette behovet består så lenge medlemmet er forsikret i P&I klubben. Under stadiet som er gjenstand for dette kapitlet, kan behovet derfor sies å være at dekning skal opprettholdes under forsikringsløpet. Spørsmålet er hvilke omstendigheter som medfører at foreningen har plikt til å informere medlemmet om tap av dekning.

Utgangspunktet er at medlemmet er en profesjonell kontraktspart som evner å vite om- og vurdere sin egen rettsstilling uten informasjon fra sin medkontrahent.¹⁰⁵ Dette taler for at foreningens plikt til å bidra med informasjon som utgangspunkt er snever. Medlemmet må vite om at dersom det for eksempel skjer større endringer i måten det forsikrede skipet skal benyttes, kan det medføre tap av dekning. I de situasjonene hvor

¹⁰⁴ G 7, Jfr. Williams (2008) s. 95.

¹⁰⁵ Jfr. Rt. 2002 s. 1457 og ND 2003 s. 455.

det relativt åpenbart foreligger dekningstap som følger forsikringsvilkårene,¹⁰⁶ skal det nok derfor mye til for at det kan oppstilles plikt for foreningen til å informere medlemmet. Et eksempel kan illustrere dette. Dersom skipet ikke lenger skal fungere som et nyttefartøy, men som et fraktfartøy, kan det ikke kreves at foreningen informerer om tap av forsikringsdekning. Dette vil være et tilfelle som klart vil innebære en ”fareendring” i G 7.1s forstand, og som etter G 7.2 kan medføre dekningstap (se mitt kapittel 5.3.1). I en slik situasjon må utgangspunktet være at det utelukkende er medlemmets ansvar å sørge for at dekningen opprettholdes. Endringen vil således som utgangspunkt ikke utløse noen informasjonsplikt for foreningen.

I praksis kan det imidlertid lett oppstå mer tvilsomme tilfeller. Ofte benyttes de forsikrede fartøyene til varierte formål og i varierte fartsområder. Det kan for eksempel være at et medlem er under forsikringsdekning ved inntegning, men at skipet skal benyttes til ulikartede formål ved ulike former for fraktavtaler – typisk reise- eller tidscertepartier som inngås med forskjellige medkontrahenter i forsikringsforløpet. Ved inntegningen har verken medlemmet eller foreningen oversikt over skipets kommersielle kontraktsvilkår langt frem i tid. Utgangspunktet må igjen være at medlemmet selv er ansvarlig for å holde skipets operasjon innenfor forsikringsavtalens dekningsfelt, dersom han ønsker dekning fullt ut.

Dersom foreningen har holdepunkter for at medlemmet ikke selv oppfatter at opplysningsplikten etter G 7.1 brytes, og at medlemmet således står i fare for å tape dekning, kan det imidlertid oppstå informasjonsplikt for foreningen. Vi kan tenke oss at et tankskip under P&I dekning er satt på et langsiktig tidscerteparti og skal frakte ufarlige væsker. Etter at certepartiet utløper, blir skipet satt på et nytt certeparti – hvor skipet blant annet også skal benyttes til å frakte en, for medlemmet, ukjent kjemisk væske i en av tankene. Foreningen vet at dette innebærer høyere risiko for eksplosjon og havari, og følgelig ansvar som dekkes under P&I forsikringen.¹⁰⁷ Man mener derfor at certepartiet innebærer en fareendring som utløser opplysningsplikt etter G 7.1, men vet samtidig at medlemmet ikke har innsikt i den risiko væsken representerer. Øvrige

¹⁰⁶ Se eks. G 55 og G 59.

¹⁰⁷ G 34.

konkrete forhold ved medlemmets adferd, tyder også på at medlemmet ikke oppfatter at forholdet kan medføre dekningsfravær. Ved en slik situasjon kan det anses som illojalt av foreningen å ikke informere medlemmet om deres syn på dekningstapet ved skipets operasjon. Det vil være urimelig dersom foreningen under slike omstendigheter skal kunne tie og deretter ha rett til å nekte utbetaling ved et forsikringstilfelle. Dersom terskelen for det som regnes for illojalt overskrides, vil det foreligge informasjonsplikt med grunnlag i den alminnelige lojalitetsplikt.

Et annet eksempel kan være at et tørrlastskip skal gå fra å frakte en type last til en annen som foreningen *av erfaring* vet at medfører hyppigere lasteskadeansvar. Dersom foreningen vet at medlemmet ikke har erfaring med denne type last, og alt tyder på at medlemmet ikke oppfatter omstendighetene slik at det kan medføre dekningstap, vil det lett kunne anses som illojalt av foreningen å ikke informere om forholdet. Det vil da foreligge informasjonsplikt.

Det samme må være utgangspunktet også ved andre risikoendringer som faller under medlemmets opplysningsplikt. Dersom medlemmet ikke forstår at en omstendighet må forelegges foreningen etter G 7.1, vil det kunne oppstå informasjonsplikt dersom foreningen er klar over forholdet.

Standardreglene inneholder enkelte generelle regler om begrensninger i dekningen, jfr. Gards regler kapittel 2. Et eksempel er nevnte regel 59 som bestemmer at dekningen bortfaller ved former for spesialoperasjoner. Det blir oppregnet konkrete operasjoner som medfører dekningstap, men det fremgår at regelen ikke er begrenset til disse. Dette medfører at det lett kan oppstå tvil om hva som innebærer en ”spesialoperasjon”.

Eksemplene viser at informasjonsplikten som påligger foreningen er snever. Det er antagelig kun i de tilfeller hvor foreningen vet at det foreligger omstendigheter som medfører dekningstap, og som de forstår eller måtte ha forstått at medlemmet ikke har sammen innsikt i, at det kan oppstilles informasjonsplikt i det konkrete tilfellet. Avgjørende for om det under de konkrete omstendigheter foreligger en rettslig

informasjonsplikt, må bero på en vurdering av hva som anses som illojalt i kontraktsforholdet mellom foreningen og medlemmet.

5.3 Pliktenes rettslige betydning

Et praktisk viktig spørsmål er hva som er konsekvensen dersom det konstateres brudd på de rettslige pliktene. Rettsvirkning ved pliktbrudd på dette stadiet vil i noen henseender i stor grad ha likheter med pliktbruddsvirkningene som ble tatt opp under kapittel 4. Det finnes imidlertid særegenheter også for dette stadiet.

5.3.1 Konsekvenser ved brudd på regel 7.1

Konsekvensen ved brudd på regelen om opplysningsplikt ved fareendring etter G 7.1, fremgår av G 7.2. Det skilles også etter denne regelen mellom ulike konsekvenser ved ulike situasjoner. Regelen er likevel noe annerledes utformet enn regelen om konsekvenser ved pliktbrudd etter G 6.2. Spørsmålet er hvilke konsekvenser pliktbrudd får under ulike omstendigheter.

Pliktbrudd kan medføre tre alternative rettsfølger etter regelen i G 7.2. For det første kan omstendighetene medføre at pliktbruddet ikke får konsekvenser overhodet. For det andre kan foreningen dekke tapet delvis. Det siste alternativet er at pliktbruddet kan medføre tap av forsikringsdekning ved at foreningen går ”fri for ansvar”.¹⁰⁸

For at konsekvensen av pliktbruddet skal bli at foreningen er ”fri for ansvar”, må enkelte forutsetninger foreligge. Dersom ikke vilkårene er oppfylt, får pliktbruddet ingen konsekvenser – slik at medlemmet kan kreve forsikringsoppgjør av foreningen.

Regelen oppstiller et vilkår om at fareendringen må være ”forsettlig forårsaket eller akseptert av Medlemmet”.¹⁰⁹ Dersom det konstateres at det foreligger en omstendighet

¹⁰⁸ G 7.2, første setning.

¹⁰⁹ Ibid.

som innebærer en fareendring, vil spørsmålet være om medlemmet visste om og aksepterte omstendigheten. Dersom et medlem for eksempel blir holdt ansvarlig for lasteskader som er forårsaket av farlig last i en av konteinerne som fraktes med skipet, får det ingen konsekvenser for kravet på forsikringsdekning dersom medlemmet ikke var klar over forholdet.¹¹⁰ På den annen side vil det forligge aksept av risikoen dersom medlemmet visste om den farlige lasten, og reisen ble gjennomført uten at foreningen ble underrettet. Vilkåret etter G 7.2 er da oppfylt, slik at det kan oppstå konsekvenser for kravet på forsikringsdekning.

For at foreningen skal kunne si seg fri for ansvar, oppstilles det videre et vilkår om at foreningen ”ikke ville ha akseptert forsikring til den samme Tariffering dersom Foreningen hadde vært klar over fareendringen”.¹¹¹ Dette er et hypotetisk spørsmål som kan medføre bevisproblemer. Vilkåret sammenfaller med det som følger av G 6.2, og når det gjelder bevisproblematikken nøyer jeg meg derfor med å vise til fremstillingen i kapittel 4.3.1.

Etter G 7.2 andre setning, går det frem at dersom foreningen ”ville ha akseptert forsikringen til samme Tariffering men på andre vilkår” er foreningen ansvarlig, men bare i den grad ansvaret ”ville ha vært dekket under de vilkår som Foreningen ville ha akseptert”. Foreningen vil altså kunne bli holdt *delvis* ansvarlig for tapet etter denne regelen. Forutsatt at foreningen ville godtatt avtalen til samme premie, kan forsikringsoppgjør kreves. Dette kan imidlertid bare skje innenfor de vilkår som foreningen ville ha akseptert. Løsningen bygger etter dette på at det både må godtgjøres hypotetiske omstendigheter knyttet til premiefastsettelsen, men også til de øvrige forsikringsvilkår, dersom opplysningen om fareendringen hadde blitt gitt.

Til slutt skiller regelen i G 7.2 mellom konsekvensene av pliktbruddet ved å oppstille vilkår om årsakssammenheng. Foreningen er bare ”fri for ansvar” i den utstrekning ansvaret, tapet, omkostningene eller utgiftene er ”forårsaket eller økt av

¹¹⁰ Jfr. G 34.

¹¹¹ G 7.2, første setning.

fareendringen”.¹¹² Dette vilkåret skiller regelen fra G 6.2. Ved brudd på regel 7.1, går foreningen altså bare fri for ansvar i de tilfeller hvor bruddet er *årsak* til ansvaret, eller hvor bruddet *har økt omfanget* av ansvaret.

Dette kan illustreres nærmere ved å bygge videre på eksempelet om lasteskader. Et medlem har brutt sin plikt etter G 7.1 ved å akseptere den endring i risikobildet farlig last i en konteiner fører med seg. Dersom den farlige lasten eksploderer, og således er årsak til skader på annen last i nærheten på skipet, har medlemmet ikke krav på forsikringsoppgjør av foreningen. Dersom det oppstår brann på skipet, og den eksplosive lasten forårsaker større skader enn hva som ville vært tilfellet dersom plikten etter G 7.1 ikke var brutt, kan medlemmet heller ikke kreve forsikringsoppgjør for noen av utgiftene han måtte bli holdt ansvarlig for. Ansvaret har ”økt” på grunn av den aksepterte fareendring. Dersom det imidlertid oppstår brann i andre konteinere enn den som innebærer fareendringen, og den farlige lasten heller ikke øker omfanget av skadene medlemmet blir holdt ansvarlig for, har medlemmet samme krav på forsikringsoppgjør som om pliktbruddet ikke var begått. Ved det siste tilfellet, får pliktbruddet ingen rettslige konsekvenser.

Jeg drøfter ikke årsakslæren nærmere, men nøyer meg med å vise til generell erstatningsrettslig litteratur.¹¹³

5.3.2 Konsekvenser ved brudd på foreningens informasjonsplikt ved tap av dekning

Situasjonen er at medlemmet ikke har den samme forsikringsdekningen ved et forsikringstilfelle som han hadde ved inntegning. Dette skyldes at foreningen har brutt sin lojalitetsplikt ved å ikke informere medlemmet om at risikoen ikke er dekket på grunn av omstendigheter som har oppstått *under forsikringstidens løp*. Situasjonen skiller seg fra situasjonen med brudd på informasjonsplikt *forut* for inngåelse av forsikringsavtalen som ble tatt opp i kapittel 4.3.2. Medlemmet er interessert i å få

¹¹² Ibid.

¹¹³ Lødrup (2009) kapittel 9 – s. 325 flg.

dekket sitt tap, og dersom forsikringsavtalen i seg selv ikke gir grunnlag for kravet, må dekning søkes med grunnlag i alminnelige regler for misligholdssanksjoner i kontraktsforhold.

Etter FAL § 2-2 annet ledd, er rettsvirkningen av brudd på selskapets informasjonsplikt under forsikringsforløpet at selskapet bare kan påberope seg vedkommende ”bestemmelse dersom forsikringstakeren eller sikrede likevel var kjent med vilkåret.” Dersom sikrede ikke visste om omstendigheten selskapet var forpliktet til å informere om, vil dermed forsikringsavtalen gjelde uten at denne omstendigheten får rettslig betydning. Konsekvensen er således at forsikringsavtalen gjelder til tross for selskapets pliktbrudd. Man ser simpelthen bort fra omstendigheten som er gjenstand for selskapets forsømte informasjonsplikt. Etter lovens forarbeider, går det frem at selskapet i tillegg til lovens ordning ”vil kunne bli pålagt et erstatningsansvar for mangelfull eller misvisende informasjon”.¹¹⁴

Slik jeg ser det, foreligger det ingen hindring for at en tilsvarende løsning som gjelder etter FAL, også kan gjelde på P&I forsikringens område. Jeg finner imidlertid ikke rettskildemateriale som gir grunnlag for å hevde en slik løsning, og konsentrer meg derfor om erstatning som alminnelig misligholdsbeføyelse i kontraktsforhold (i motsetning til deliktsansvar).

Culparegelen er den alminnelige erstatningsregel også i kontraktsforhold.¹¹⁵ Dette innebærer at det må foreligge uaktsomhet, økonomisk tap og årsakssammenheng for at krav skal kunne føre frem.

Ved å konstatere at det foreligger handling i strid med lojalitetsplikten, sier man samtidig at vedkommende burde ha handlet annerledes. Unnlattelse av å bidra med informasjon man har rettslig plikt til å bidra med, vil således være adferd som rammes av culpanormen.¹¹⁶ Økonomisk tap foreligger gjerne utvilsomt ved at medlemmet må

¹¹⁴ Jfr. NOU 1987:24 s. 59.

¹¹⁵ Jfr. Hagstrøm (2002) s. 452.

¹¹⁶ Simonsen (1997) s. 164.

dekke utgiftene knyttet til ansvaret selv. Spørsmålet om årsakssammenheng byr heller sjelden på tvil dersom man har konkludert med at det foreligger pliktbrudd. Foreningens opptreden vil da være årsaken til dekningstapet. Dersom det først konstateres brudd på lojalitetsplikten, vil det således også gjerne medføre at det foreligger grunnlag for å kreve erstatning etter den alminnelige normen for kontraktsculpa. Konsekvensen av pliktbruddet er i så henseende at medlemmet kan kreve sitt økonomiske tap dekket.

6 Lojalitetsplikter dersom forsikringstilfelle inntreffer, og ved oppgjør

6.1 Innledning

Under dette kapitlet er situasjonen at det oppstår en hendelse som medfører- eller kan medføre krav på dekning under P&I forsikringen. Når et slikt *forsikringstilfelle* oppstår, er det ikke lenger opplysning og informasjon angående dekning eller risiko som er det sentrale. Lojalitetspliktene knytter seg til hvordan partene skal opptre for å begrense tapet, og hvordan et eventuelt forsikringsoppgjør skal gjennomføres. Problemstillingen er hvilket innhold pliktene har, og hvilken rettsvirkning brudd medfører.

6.2 Medlemmets plikter dersom forsikringstilfelle inntreffer eller truer med å inntreffe

6.2.1 Medlemmets underretningsplikt

Risikoen under forsikringsavtalen ligger på foreningen, og skipet som risikoen knytter seg til er i medlemmets besittelse. På bakgrunn av dette, er det naturlig at det påligger medlemmet plikter til å ivareta foreningens interesser dersom et forsikringstilfelle oppstår. Etter Gards regler oppstilles det plikter for medlemmet ved en slik situasjon i regel 82. Etter regelens pkt. 1 bokstav a, skal medlemmet ”straks underrette Foreningen om enhver hendelse som kan medføre krav mot Foreningen”. Medlemmet er altså forpliktet til å underrette foreningen om alle hendelser som har medført, og kan potensielt medføre, krav på forsikringsoppgjør. Spørsmålet er hvilke konkrete hendelser som omfattes av plikten.

For det første kan det oppstå hendelser hvor medlemmet umiddelbart skjønner at krav vil bli rettet mot foreningen. Et eksempel er dersom man ved lossing et tankskip som er lastet med en kjemisk væske oppdager at lasten er forurenset etter det som etter alt å

dømme beror på uaktsom rengjøring av tanken forut for lasting. Krav på forsikringsoppgjør for lasteskaden vil da bli gjort gjelde mot foreningen.¹¹⁷ Et annet eksempel er dersom det forsikrede skipet går på grunn, og bunkersolje lekker ut slik at det er klart at forsikringsoppgjør vil bli krevd for forurensningsansvar.¹¹⁸ I slike situasjoner er medlemmet forpliktet til å underrette foreningen straks etter G 82.1 bokstav a.

For det andre kan det også oppstå hendelser som enda ikke er av en slik karakter at det vil bli gjort krav gjeldene mot foreningen, men som vil kunne utvikle seg slik at krav på forsikringsoppgjør vil bli fremmet. Innholdet av regelen om underretningsplikt ved hendelse som *kan* medføre krav på oppgjør, presiseres i veiledningen til G 82.¹¹⁹ Her går det fram at medlemmet er forpliktet til å underrette om *alle hendelser* som kan danne grunnlag for krav ("any event that may give rise to such a claim"). Selv om medlemmet betrakter sannsynligheten for at hendelsen vil utvikle seg til å danne grunnlag for krav mot foreningen for å være liten, kan det likevel foreligge plikt til å underrette foreningen. Det må imidlertid trekkes en grense for hendelser som antagelig vil falle utenfor plikten.

Dersom for eksempel det forsikrede skipet går på grunn, vil det åpenbart innebære en hendelse som kan *utvikle seg* til å danne grunnlag for et forsikringskrav under P&I forsikringen, selv om skade på for eksempel miljø eller last enda ikke er konstatert. Det kan ha oppstått skade på skipet som kan forverre seg slik at bunkersolje begynner å lekke ut i havet. Ved et slikt tilfelle foreligger det plikt til å underrette foreningen.

I skipsfart forekommer det imidlertid hele tiden mer eller mindre risikofylte hendelser som potensielt kan utvikle seg til et forsikringstilfelle under P&I forsikringen. Det at skipet for eksempel i løpet av en reise utsettes for dårlig vær, vil normalt ikke falle inn under plikten – selv om risiko for lasteskader øker noe. Et annet eksempel kan være at medlemmet skal anløpe en havn hvor det er stor skipstrafikk slik at risikoen for

¹¹⁷ Jfr. G 34.

¹¹⁸ Jfr. G 38.

¹¹⁹ Williams (2008) s. 431.

forsikringskrav knyttet til kollisjonsansvar¹²⁰ øker. Slike ”hendelser” innebærer dagligdagse risikomomenter for skipsfarten slik at noen plikt til å underrette foreningen særskilt antagelig ikke gjelder. Også ved hendelser hvor sannsynligheten for at krav skal bli gjort gjeldene er meget liten, må nok det samme gjelde. Et eksempel kan være dersom medlemmet får forbigående redusert motorkraft i åpent, rolig farvann. Uten normal motorkraft vil risikoen for ansvar som kan kreves dekket under P&I forsikringen øke. Dersom det er langt til land, grunner, andre skip og andre innretninger, er sannsynligheten for at hendelsen skal kunne danne grunnlag for krav mot foreningen forsvinnende liten. Antagelig vil det ikke foreligge plikt til å underrette foreningen dersom en slik hendelse inntreffer.

6.2.2 Medlemmets plikt til å begrense tap

I tillegg til underretningsplikten, foreligger det plikt for medlemmet til å ”iverksette og følge opp rimelige tiltak” for å begrense skadene dersom hendelse som kan medføre forsikringskrav har oppstått. Forpliktelsen for Gards medlemmer fremgår av regel 82.1 bokstav b. Hva som innebærer ”rimelige” tiltak må bero på en konkret skjønnsmessig helhetsvurdering.

To eksempler kan illustrere tiltak som vil være rimelig eller urimelig for medlemmet å foreta ved et konkret forsikringstilfelle. Dersom det oppstår smittefare på et større passasjerfartøy, vil det for eksempel ikke være rimelig å evakuere hele skipet dersom en av passasjerene blir smittet av smittsom sykdom som kan medføre varig skade.¹²¹ Dersom medlemmet kolliderer med et annet skip, vil det vil nok heller ikke være rimelig at ukvalifisert mannskap skal foreta tiltak som krever spesialkompetanse, ved for eksempel tetting av en flenge i skroget på skipet som medlemmet kan bli holdt ansvarlig for skadene på. Det som imidlertid kan anses som rimelig, er at medlemmet tilkaller kompetente personer som har utstyr til å begrense skadene raskest mulig. Den smittede passasjerer kan isoleres for å unngå at andre passasjerer skal bli syke. Slike tiltak vil falle inn under plikten etter G 82.1 b.

¹²⁰ Jfr. G 36.

¹²¹ G 28.

Dersom det er mulig, er dessuten medlemmet forpliktet til å konferere foreningen før tiltak settes i verk. Dette fremgår av G 82.1 bokstav c. Risikoen for tap bæres av foreningen, og de har derfor et legitimt behov i å ha kontrollen over hvilke tiltak som settes i verk. Foreningens spesialkompetanse på hendelser som medfører krav under P&I forsikringen gjør antagelig at de er bedre kvalifisert til å vurdere tiltakene enn medlemmet.

6.2.3 Rettsvirkninger ved pliktbrudd

Rettsvirkningen ved brudd på pliktene om underretning og tapsbegrensning er også hjemlet i foreningens standardregler, jfr. G 82.2. Etter bokstav a, foreligger det to mulige alternative rettsvirkninger. Foreningen kan ved mislighold av pliktene nekte forsikringsutbetaling fullt ut, eller redusere kravet. Etter regelens ordlyd, er det foreningen som avgjør hvilket av de to alternative sanksjonene som skal benyttes. Det å bli nektet forsikringsutbetaling vil være en langt mer inngripende rettsvirkning for medlemmet enn å få redusert kravet på oppgjør.

Ved pliktbrudd legger både FAL¹²² og Planen¹²³ opp til en proporsjonalitetsvurdering for kravets størrelse basert på hvor alvorlig pliktbruddet er. Dette er en smidig og rimelig løsning ved fastsettelse av forsikringsoppgjør. Etter FAL er det også av betydning hvordan skadeforløpet hadde fremstått dersom plikten var blitt overholdt. Denne modellen, som innebærer en slik proporsjonalitetsvurdering, gjelder imidlertid ikke for P&I forsikringen etter vilkårenes ordlyd.

Et eksempel kan illustrere problemstillingen knyttet til rimeligheten av et system som ikke tar utgangspunkt i proporsjonalitet mellom pliktbruddets alvorlighetsgrad og skadeomfanget på den ene siden, og fastsettelse av forsikringsoppjøret på den andre. Vi kan tenke oss at bunkersolje lekker ut av det forsikrede skipet etter grunnsøting. Ved profesjonell hjelp er det mulig å tette lekkasjen provisorisk slik at oljen forblir i skipet. Under omstendighetene er medlemmet forpliktet til å tilkalle slik bistand. I den

¹²² FAL § 4-10, fjerde ledd, siste setning.

¹²³ Planen § 3-31, første ledd.

krevene situasjonen som oppstår på skipet ved grunnstøtingen, blir ikke plikten overholdt av medlemmet. Foreningen tilkaller nødvendig hjelp noe senere. Etter at skipet er tett har det lekket 200 tonn olje. Det er på det rene at dersom medlemmet hadde oppfylt sin plikt, hadde det lekket 150 tonn. I dette tilfellet kan det virke lite rimelig dersom medlemmet ikke skal kunne kreve forsikringsoppgjør overhodet.

Av *veiledningen* til Gards regler fremgår det at foreningen vil nekte forsikringsutbetaling ved graverende brudd ("flagrant breach") på pliktene.¹²⁴ Dette innebærer at foreningen må vurdere *medlemmets opptreden* etter at hendelsen har inntruffet. Vurderingen vil nødvendigvis måtte baseres på en slik proporsjonalitetsstandard som gjelder etter FAL § 4-10 sjette ledd, siste setning. Foreligger det stor grad av klanderverdighet ved pliktbruddet, vil foreningen nekte forsikringsutbetaling. I eksemplet over vil nok dermed medlemmet ikke bli nektet dekning fullt ut, ettersom det ikke foreligger høy grad av klanderverdighet. Løsningen ved oppgjøret vil da være delvis dekning basert på en konkret vurdering av medlemmets opptreden.

Når det gjelder skadeforløpet slik det fremstår som følge av bruddet, er bestemmelsens veiledning taus. Hensyn til medlemmet taler for at skadens omfang må tillegges betydning ved forsikringsoppgjøret. Dersom forsikringstilfellet medfører stor skade, kan det få fatale følger for medlemmet dersom det ikke gis dekning for tapet. Det foreligger slik jeg ser det imidlertid ikke rettslig grunnlag for å kreve at dette hensynet skal tillegges vekt ved vurderingen av hvordan forsikringsoppgjøret skal fastsettes ved brudd på regelen i G 82.1, jfr. 82.2.

¹²⁴ Williams (2008) s. 433.

6.3 Plikt ved oppgjøret

Reglene for P&I forsikring regulerer også hvordan selve forsikringsoppgjøret skal foregå. Prosessen har karakteristiske trekk hvor partslojalitet står sentralt.

Etter regler som gjelder ansvarsforsikring på andre områder, har *skadelidte* normalt direktekrav mot forsikringsgiver. Dette er for eksempel gjeldende rett etter FAL.¹²⁵ P&I forsikring er en forsikring om at medlemmet skal holdes skadesløs (”indemnity”), og skiller seg fra oppgjørsmodellen som innebærer direktekrav mellom skadelidte og forsikringsgiver. G 87 oppstiller en regel om at medlemmet som hovedregel selv må oppfylle eller betale ”den tilsvarende forpliktelsen” før oppgjør kan kreves. Dette omtales gjerne som ”pay to be paid”-prinsippet i P&I forsikring.¹²⁶ Prinsippet innebærer at den skadelidte ikke har krav på kompensasjon direkte fra foreningen, men må rette sitt krav mot medlemmet. Sett fra medlemmets side, har han ikke krav på forsikringsdekning fra foreningen uten først å ha gjort opp med skadelidte. Etter G 87 kan foreningen ”etter eget skjønn” avgjøre om denne oppgjørsmåten skal fravikes. Dersom medlemmet er insolvent gjelder ikke regelen i G 87 etter norsk rett, jfr. FAL § 76 sjette ledd, siste setning.¹²⁷

Etter omstendighetene kan oppgjørsmåten fremstå som upraktisk. Dersom dekningsspørsmålet er opplagt og uten komplikasjoner, kan det virke kompliserende dersom medlemmet først må involvere seg med en skadelidende tredjepart og deretter søke oppgjør fra foreningen. I et slikt tilfelle vil foreningen kunne avgjøre at medlemmet skal slippe å oppfylle forpliktelsen, ved at foreningen gjør opp med skadelidte direkte. Ettersom foreningen har muligheten til å forenkle oppgjøret, vil nok det *mest lojale* overfor medlemmet være å benytte denne enklere oppgjørsmåten når forholdene ligger til rette for det. Dersom foreningen likevel fastholder at oppgjøret skal foregå etter hovedregelen, kan det imidlertid neppe innebære rettslig brudd på lojalitetsplikt.¹²⁸

¹²⁵ FAL § 7-6, første ledd.

¹²⁶ Se Falkanger og Bull (2010) s. 529, og Williams (2008) s. 445.

¹²⁷ Se også Falkanger og Bull s. 529.

¹²⁸ Se også Hazelwood and Semark (2010) s. 295 flg.

Etter hovedregelen skal altså medlemmet betale ”den tilsvarende forpliktelsen” til den skadelidende tredjemann. Oppgjøret bør skje riktig og lojalt, med sikte på at det er foreningen som skal bære kostnadene til slutt etter forsikringsoppgjøret mellom medlemmet og foreningen. Et sentralt spørsmål i denne sammenheng er hvorvidt foreningen har adgang til å gjøre feil i oppgjøret mellom medlemmet og tredjeparten gjeldende ved forsikringsoppgjøret.

Denne problemstillingen er løst i reglene. Etter G 87.2 er foreningen bare forpliktet til å ”erstatte Medlemmets betaling til tredjemann” dersom det foreligger dom, voldgiftsavgjørelse eller forlik godkjent av foreningen som fastsetter betalingen.

Tredjemanns krav kan altså ha tre alternative grunnlag for at medlemmet skal kunne kreve forsikringsoppgjør av foreningen. Ordningen innebærer at det vanskelig kan oppstå tvil for medlemmet angående kravet i relasjonen til foreningen eller skadelidte. Dersom skadelidtes krav har grunnlag i rettskraftig dom eller voldgiftsavgjørelse, kan medlemmet fullbyrde kravet og samtidig være sikker på at foreningen vil erstatte beløpet. I andre tilfeller må foreningen godkjenne kravet ved et forlik forut for medlemmets oppfyllelse overfor tredjemann. I denne situasjonen vil foreningen vurdere tredjemanns krav, og være med på fastsettelsen av det. Dersom medlemmet yter kravet i tråd med forliket, har han sitt på det rene.

Rettsvirkningen dersom medlemmet går ut over det som er fastsatt i G 82.1, er dermed at medlemmet risikerer å ikke få dekket tapet av foreningen. Dersom det ikke foreligger dom, voldgiftsavgjørelse eller forlik som stadfester skadelidtes krav, har medlemmet ikke krav på utbetaling av foreningen dersom det er blitt ytet noe til tredjemann. En situasjon kan også være at det foreligger dom, voldgiftsavgjørelse eller forlik som stadfester kravet, men medlemmet betaler tredjemann et beløp som går ut over beløpet som er fastsatt. Foreligger det slik feil ved oppgjøret, kan foreningen nekte forsikringsdekning av utgiftene med grunnlag i G 82.2. Foreningen har med dette anledning til å gjøre feil i oppgjøret mellom medlemmet og den skadelidende gjeldene ved forsikringsoppgjøret.

7 Oppsummering

Lojalitetsplikt er ansett som et bærende prinsipp i kontraktrett og forsikringsrett generelt, og i P&I forsikring spesielt. Enkelte karakteristika kan sammenfattes avslutningsvis.

På bakgrunn av fremstillingen kan det slås fast at pliktene på P&I forsikringens område er av ulik art i ulike sammenhenger. Pliktene har sin bakgrunn i partenes behov, eksempelvis ved behovet for opplysning fra den annen part. Behovene er ulike på de ulike stadier i kontraktsforholdet, og dette påvirker pliktenes innhold.

Videre er det klart at pliktene skiller seg i art og styrke mellom partene. Mens pliktene som ligger på medlemmet har sitt grunnlag klart fastslått i forsikringsvilkårene, må grunnlag for pliktene som påligger medlemmet søkes i uskreven kontrakts- og forsikringsrett. Det samme gjelder for rettsfølgen ved pliktbrudd. Det er påfallende at pliktene som påligger medlemmet synes langt mer fremtredende og sentrale enn pliktene som påligger foreningen – hvor det kun vil foreligge pliktbrudd ved direkte illojal opptreden.

Til slutt kan det fremholdes at lojalitetspliktene som eksisterer i P&I forsikringen må ses i lys av forsikringsformens art. P&I forsikring er en utelukkende kommersiell forsikring som inngås mellom profesjonelle partert med innsikt i skipsfart og de risikoelementer som medfølger. Dette innebærer at behovet, og da pliktene til lojalt å bistå hverandre, er snevrere enn hva som gjelder under for eksempel et forsikringsforhold som involverer forbrukere. Dette gjelder i stor grad for foreningens informasjonsplikt om forsikringens dekningsfelt. Sammenliknet med enkelte andre rettsområder kan altså noen av pliktene sies å være mindre fremtredende eller svakere.

Litteraturliste

- Brækhus (1990) Brækhus, Sjur, *Voldgiftspraksis som rettskilde*, i: ... den urett som ikke rammer deg selv: festskrift til Anders Bratholm, 1990, s. 447
- Brækhus og Rein (1993) Brækhus, Sjur og Alex. Rein, *Håndbok i kaskoforsikring*, Oslo, 1993
- Bull (1981) Bull, Hans Jacob, *Avtalte standardvilkår som privat lovgivning*, i: Lov, dom og bok: festskrift til Sjur Brækhus, 1988, s. 99
- Bull (2008) Bull, Hans Jacob, *Forsikringsrett*, Oslo, 2008
- Bull (2009) Bull, Hans Jacob, *Forsikringsretten i: Knophs oversikt over Norges rett*, 13. utg. Oslo, 2009, s. 406-421
- Echoff (2001) Echoff, Torstein, *Rettskilelære*, 5. utg. ved Jan E. Helgesen, Oslo, 2001
- Falkanger og Bull (2010) Falkanger, Thor og Hans Jacob Bull, *Sjørett*, 7. utg. Oslo, 2010
- Gold (2002) Gold, Edgar, *Gard Handbook on P&I insurance*, 5th ed. Brisbane, 2002
- Hagstrøm (1994) Hagstrøm, Viggo, *Urimelige avtalevilkår*, i: Lov og Rett 1994, s. 131
- Hagstrøm (2002) Hagstrøm, Viggo, *Obligasjonsrett*, Oslo, 2002

- Hazelwood and Semark (2010) Hazelwood, Steven J. and David Semark, *P&I Clubs: Law and Practice*, 4th ed. London, 2010
- Hov (2002) Hov, Jo, *Avtaleslutning og ugyldighet: kontraktsrett I*, Oslo, 2002
- Krüger (1989) Krüger, Kai, *Norsk Kontraktsrett*, Bergen, 1989
- Lødrup (2009) Lødrup, Peter, *Lærebok i erstatningsrett*, 6. utg. Oslo, 2009
- Rosén og Torsteinsen (2005) Rosén, Karl og Dag Torsteinsen, *Eiendomsmegling – rettslige spørsmål*, Oslo, 2005
- Simonsen (1997) Simonsen, Lasse, *Prekontraktuelt ansvar*, Oslo, 1997
- Wilhelmsen (2000) Wilhelmsen, Trine-Lise, *Duty of disclosure, Duty of Good Faith, Alteration of Risk and Warranties*, i: CMI Yearbook 2000, s. 332
- Wilhelmsen og Bull (2007) Wilhelmsen, Trine-Lise og Hans Jacob Bull, *Hanbook in Hull Insurance*, Oslo, 2007
- Williams (2008) Williams, Richard, *Gard Guidance to the Statutes and Rules*, London, 2008
- Woxholth (2009) Woxholth, Geir, *Avtalerett*, 7. utg. Oslo, 2009

Liste over lover og forarbeider

Lover

- 2005 Lov om forsikringsselskaper, pensjonsforetak, og deres virksomhet mv. (forsikringsvirksomhetsloven) av 10. juni 2005 nr. 44
- 1997 Lov om avtaler med forbruker om oppføring av ny bustad m. m (bustadoppføringslova) av 13. juni 1997 nr. 43
- 1997 Lov om aksjeselskaper (aksjeloven) av 13. juni 1997 nr. 44
- 1999 Lov om finansavtaler og finansoppdrag (finansavtaleloven) av 1999 nr. 46
- 1989 Lov om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven) av 16. juni 1989 nr. 69
- 1918 Lov om avslutning av avtaler, om fulmakt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven) av 31. mai 1918 nr. 4

Lovforarbeider

- Ot. Prop. Nr. 49 (1988-1989). Om lov om forsikringsavtaler m.m.
- NOU 1987:24. Om lov om avtaler om skadeforsikring

Engelsk lov

- UK Marine Insurance Act of 1906 (MIA)

Domsregister

Nordiske domme i sjøfartsanliggende

ND 2006 s. 142 Karmsund, Helene

ND 2003 s. 455

ND 1982 s. 328 Kristiansund, Hardfisk

ND 1981 s. 347 Vall Sun

ND 1978 s. 31 Sandefjord, Ormlund

ND 1953 s. 376 MK Anna II

Høyesterett: Norsk Rettstidende

Rt. 2003 s. 1524 Yrkesskade

Rt. 2002 s. 1457 Industri

Rt. 1995 s. 1460 Haughom

Rt. 1994 s. 833

Rt. 1988 s. 1078

Rt. 1984 s. 28 Troms Sparebank

Underrettspraksis: Rettens Gang

RG 2003 s. 1016

RG 1994 s. 171

Engelske rettsavgjørelser

Proudfoot v Montefiore. 1867 L.R.2Q.B 511

